

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Markéta Čápová

**Zákaz mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu
zacházení anebo trestu v judikatuře Evropského soudu pro
lidská práva**

Diplomová práce

Olomouc 2012

Já, níže podepsaná Markéta Čápová, autorka diplomové práce na téma „Zákaz mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) z. č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu:

jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále k zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb UP. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Informační centrum UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle z. č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že moje výše uvedené osobní údaje jsou pravdivé.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zákaz mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu diplomové práce prof. JUDr. Vladislavu Davidovi, DrSc. za metodickou a pedagogickou pomoc, odborné vedení a podnětné připomínky.

Obsah

1 Úvod	7
2 Štrasburský systém ochrany lidských práv	9
2.1 Rada Evropy	9
2.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	10
2.3 Evropský soud pro lidská práva, judikatura a její význam	10
3 Mezinárodněprávní zakotvení zákazu mučení v dokumentech univerzální povahy	13
3.1 Všeobecná deklarace lidských práv	13
3.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	14
3.3 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání	15
4 Vymezení článku 3. Evropské úmluvy	17
4.1 Absolutní charakter práva.....	17
4.1.1 Gäfgen proti Německu	17
4.2 Minimální úroveň závažnosti	20
4.3 Komparace pojmů mučení a nelidské či ponižující zacházení	21
4.3.1 Irsko proti Spojenému království	22
5 Mučení a jeho jednotlivé formy v judikatuře ESLP	25
5.1 Formy mučení	25
5.1.1 Aksoy proti Turecku („palestinské zavěšení“)	25
5.1.2 Selmouni proti Francii.....	27
5.1.3 Znásilnění jako forma mučení (Aydin proti Turecku)	29
5.1.4 Ostatní formy mučení (Ilhan proti Turecku, Akkoç proti Turecku)	30
6 Nelidské a ponižující zacházení či trestání	32
6.1 Interpretace a komparace pojmů.....	32
7 Jednotlivé formy nelidského zacházení	34
7.1 Fyzické napadení (Ribitsch proti Rakousku).....	34
7.2 Psychologické metody výslechu (použití tzv. „pěti technik výslechu“).....	34
7.3 Vstup na státní území, extradice a deportace.....	36

7.3.1	Soering proti Spojenému království.....	37
7.3.2	Absolutní charakter Soeringova principu (Saadi proti Itálii a Chahal proti Spojenému království).....	41
7.3.3	Zákaz vyhoštění v případě D. proti Spojenému království.....	42
8	Ponižující zacházení a místa kde k němu dochází.....	45
8.1	Podmínky ve vazbě a zacházení se zadrženými osobami.....	45
8.1.1	Případ Kalashnikov proti Rusku	46
8.2	Samovazba na základě komparace případů Ilascu a Ramirez Sanchez proti Francii	48
8.3	Diskriminace a ponižující zacházení (Kypr proti Turecku)	49
8.4	Psychiatrické nemocnice (Herczegfalvy proti Rakousku).....	50
9	Nelidské a ponižující tresty.....	51
10	Závěr.....	53
11	Bibliografie.....	55
12	Abstrakt.....	59
12.1	Abstrakt.....	59
12.2	Abstract.....	59
13	Seznam klíčových slov.....	60

Seznam použitých zkratk

OSN - Organizace spojených národů

ESLP - Evropský soud pro lidská práva

EÚLP - Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

RE - Rada Evropy

MPOPP - Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

IRA - Irská republikánská armáda

PKK - Strana kurdských pracujících

USA - Spojené státy americké

AIDS - syndrom získaného selhání imunity

1 Úvod

Téma diplomové práce je „Zákaz mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva“. Práce se tedy primárně zaměřuje na konkrétní případy, vztahující se k článku 3. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP). Judikatura k tomuto článku je poměrně rozsáhlá a směřuje do všech oblastí. V této práci jsem se zaměřila na interpretaci a komparaci jednotlivých pojmů článku 3., tedy mučení, nelidské či ponižující zacházení a trestání a na konkrétních případech jsem se pokusila ukázat jednotlivé formy špatného zacházení. Cílem této práce bylo na základě judikatury Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) vypracovat určitou interpretační linii a podrobněji vysvětlit zdánlivě abstraktní pojmy článku 3. EÚLP.

Toto téma jsem si vybrala z toho důvodu, že mě problematika lidských práv vždy velmi zajímala. I přesto, že se velmi rozšířilo povědomí o Štrasburském systému ochrany lidských práv, rozsahu ochrany jednotlivých článků Úmluvy už taková pozornost věnována není.

Dle mého názoru, není dosavadní zpracování tématu dostatečné. V české literatuře byla tato problematika zpracována pouze obecně a to v odborné publikaci Europeizace trestního práva, kde je jí sice věnována celá kapitola a jsou uvedeny nejdůležitější případy, dovoluji však tvrdit, že by si toto téma zasloužilo podrobnější úpravu. Cizojazyčná literatura nabízí více zdrojů, nejvíce jsem však čerpala ze samotných rozhodnutí, tedy z databáze HUDOC na oficiálních webových stránkách ESLP.

Předložená práce je členěna na základě kategorizace špatného zacházení a míst, kde k němu dochází. V první kapitole nejprve obecně představím Štrasburský systém ochrany lidských práv, tedy Radu Evropy (RE), Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod a Evropský soud pro lidská práva. Následně bude věnována pozornost mezinárodněprávnímu zakotvení zákazu mučení v dokumentech univerzální povahy. Od kapitoly třetí se už podrobně zabývám článkem 3. EÚLP. Po obecném uvedení tohoto článku a vysvětlení absolutního charakteru práva přistoupím k jednotlivým formám špatného zacházení. Značnou část této práce věnuji stručnému objasnění skutkového stavu případů pro pochopení jednotlivých závěrů Soudu a snažím se vysvětlit na základě jakých důvodů k těmto závěrům dospěl.

Při zpracovávání zdrojů k tématu diplomové práce jsem použila kompilační metodu v místech, kde se mi zdálo zpracování dané oblasti vyčerpávající. Dále metodu interpretace v

souvislosti s konkrétními rozhodnutími a výjimečně také metodu komparace, a to především při srovnání jednotlivých forem špatného zacházení a rozcházejících se názorů Komise a ESLP k dané problematice.

Na některých místech jsou uvedeny názvy případů v anglickém jazyce. Je tomu tak proto, že se tyto názvy, jak v anglické literatuře, tak v české, objevují v této verzi. Jelikož jsem čerpala především ze zahraniční literatury a databáze judikatury ESLP nenabízí český překlad, jedná se v celé práci téměř výhradně o autorský překlad.

Z důvodu obrovského počtu judikatury ESLP k této problematice se nedaly do práce zahrnout veškeré případy, kterými se Soud v průběhu let zabýval. Proto jsem se snažila zaměřit na ty, které měly pro výklad EÚLP značný význam. Chtěla jsem nabídnout podrobnější zpracování článku 3. Úmluvy a ráda bych, aby tato práce byla podnětem k lepšímu pochopení Úmluvy a k budoucí činnosti ESLP. Problematika zákazu mučení se bude určitě dále rozvíjet a bude zajímavé sledovat výklad Evropské úmluvy v průběhu následujících let.

2 Štrasburský systém ochrany lidských práv

Evropská úprava ochrany základních lidských práv a svobod, vypracovaná v rámci Rady Evropy, představuje podrobnější a pokrokovější regionální úpravu ochrany lidských práv, než představují univerzální standardy přijaté v rámci OSN, zejména pokud jde o mezinárodní kontrolu nad jejich dodržováním. Evropský systém ochrany lidských práv tvoří v současnosti Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod z roku 1950 a 14 protokolů postupně k ní připojených, dále Evropská sociální charta z roku 1961 revidovaná v roce 1996 s dalšími protokoly a v neposlední řadě instrumenty týkající se ochrany menšin.¹

2.1 Rada Evropy

Dvěma světovými válkami zmítanou Evropu k postupnému sjednocení vyzval 19. 9. 1946 W. Churchill. Poměrně brzy se dostavila i odezva, a to založením Rady Evropy. Její statut byl sjednán v květnu 1949 v Londýně a vstoupil v platnost už v srpnu 1949 pro tehdy 10 západoevropských států.² Za sídlo byl vybrán Štrasburk a k zakládajícím státům se připojily postupně další země. Ke dni 1. 5. 2005 jich bylo 46.³ Československo vstoupilo do RE roku 1991 a do konce roku 1992 ratifikovalo 22 mezinárodních smluv, sjednaných v rámci RE včetně většiny smluv lidskoprávních.

Cílem RE je dosáhnout větší jednoty mezi členskými státy projednáváním otázek společného zájmu, jež by pak mj. vyústilo v uzavírání mezinárodních dohod ve věcech hospodářských, sociálních, kulturních, ochrany životního prostředí či právní spolupráce, přičemž otázky národní obrany byly z působnosti organizace výslovně vyloučeny. Podle Statutu jde o organizaci, založenou s cílem prosazovat a uskutečňovat principy parlamentní demokracie a lidských práv, zlepšovat životní podmínky a podporovat rozvoj lidských hodnot.⁴

Hlavními orgány RE jsou: Výbor ministrů, který reprezentuje vlády členských států, Parlamentní shromáždění - původně do roku 1994 Poradní shromáždění, sestávající ze zástupců

¹ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 113.

² ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 511.

³ DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007, s. 269.

⁴ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 511-512.

parlamentů těchto států. Administrativním orgánem je Sekretariát. RE má kromě toho řadu specializovaných výborů jakožto pomocných orgánů.⁵

Nejvýznamnějším normativním produktem je nesporně Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Právě touto Úmluvou byl zřízen i Evropský soud pro lidská práva, nejvýznamnější judiciální orgán v oblasti kontroly a implementace lidských práv.⁶

2.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla podepsána v roce 1950 a vstoupila v platnost po uložení deseti ratifikačních listin 3. 9. 1953. Tato Úmluva je obzvláště důležitá v kontextu mezinárodních lidských práv z několika důvodů: je to první komplexní smlouva na světě v této oblasti; ustanovila první mezinárodní postup pro podávání stížností a zároveň i první mezinárodní soud zabývající se lidskými právy.⁷

EÚLP je součástí právního systému států, které ji ratifikovaly; zavazuje všechny vnitrostátní soudy a orgány veřejné správy aplikovat její ustanovení. Jednotlivci se mohou ve vnitrostátním soudním řízení dovolávat jak jednotlivých článků, tak i judikatury. Kromě toho má Úmluva aplikační přednost před ustanoveními vnitrostátního práva, pokud by byly s mezinárodní Úmluvou v rozporu.

Úmluva se skládá ze tří částí, resp. hlav. První hlava, která se skládá z článků 2 až 18, zahrnuje nejdůležitější práva a svobody, jako např. právo na život, zákaz otroctví a nucených prací, či právo uzavřít manželství. Pro nás je nejpodstatnější článek 3., v němž je uveden zákaz mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu, kterým se podrobně budeme zabývat níže. Druhá hlava, tedy články 19 až 51, zakládá ESLP a upravuje jeho organizaci. Hlava třetí obsahuje závěrečná ustanovení. Tato práva a tyto svobody byly postupně doplňovány dalšími ustanoveními hmotného a procesního charakteru pomocí dodatkových protokolů, např. Protokol 13, který ruší trest smrti za všech okolností.

2.3 Evropský soud pro lidská práva, judikatura a její význam

Evropská úmluva vytvořila odpovídající systém ochrany lidských práv obsažených v Úmluvě a protokolech. K projednávání stížnosti na porušení těchto práv ustavila Evropskou

⁵ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 513.

⁶ Tamtéž, s. 512.

⁷ STEINER, J. Henry, ALSTON, Philip. *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. New York: Oxford University Press Inc. 1996, s. 571.

komisi pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva. První měla plnit smířčí úlohu, druhý vynášet rozsudky a vydávat posudky. Výbor ministrů, v případě, že byla Úmluva porušena, byl oprávněn rozhodnout o opatřeních, která musel povinný smluvní stát v určité lhůtě učinit. S rostoucím počtem smluvních stran Úmluvy rostl i počet stížností na porušení lidských práv, rovněž se zvyšoval počet nevyřízených případů a některými se Komise ani nezačala zabývat. Tyto a jiné okolnosti vyvolaly potřebu reformy kontrolního systému. Došlo k ní přijetím Protokolu č. 11 v roce 1994. Protokol vstoupil v platnost 1. 11. 1998. Protokol zrušil dosavadní Komisi a Soud a ustanovil nový, jediný Soud, který vykonává funkce obou orgánů předešlých.⁸

Pokud jde o soudce a organizaci Soudu, soudci mají být podle Protokolu č. 14 voleni na 9 let bez možnosti opětovného zvolení (podle Protokolu č. 11 byli voleni na dobu 6 let a mohli být zvoleni opětovně).⁹ Podle článku 26 zasedá Soud k projednání předložených případů jako samosoudce ve výborech složených ze tří soudců, v senátech složených ze sedmi soudců a ve velkém senátu složeném ze sedmnácti soudců.¹⁰

ESLP se zabývá jak spory mezistátními, tak, zároveň, a to ve většině případů, stížnostmi individuálními. Jedná se o stížnosti každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími protokoly jednou z Vysokých smluvních stran.¹¹

Základní podmínkou přijatelnosti stížnosti je, že Soud může posuzovat věc až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků nápravy a přitom ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné vnitrostátní rozhodnutí (čl. 35 odst. 1)¹². Co se týče spravedlivého zadostiučinění, v článku 41 Úmluvy se uvádí, že pokud vnitrostátní právo zúčastněné Vysoké smluvní strany umožňuje jen částečné odstranění důsledku tohoto porušení, Soud přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění. Rozsudky senátů se stávají konečnými. Zúčastněná strana má však možnost, ve výjimečných případech a ve tříměsíční lhůtě od data rozsudku, požádat o postoupení věci velkému senátu. Postoupit věc velkému senátu lze také z důvodu, že případ vyvolává závažnou otázku, týkající se výkladu Úmluvy nebo jejich

⁸ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 113-114.

⁹ Tamtéž, s. 118.

¹⁰ Čl. 26 (1) Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění Protokolů č. 11 a 14 [online]. echr.coe.int, [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf>.

¹¹ Tamtéž, čl. 34.

¹² DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007, s. 275.

protokolů nebo může-li vyřešení otázky vést k rozporu s rozsudkem vyneseným Soudem dříve.¹³ Rozsudek ve sporné věci je zpravidla konečný. Smluvní strany se zavázaly, že se jím budou řídit. Na jeho provedení dohlíží Výbor ministrů.¹⁴ Výbor ministrů však není výkonným či exekučním orgánem v pravém slova smyslu. V případě nesplnění rozsudku může Výbor ministrů vyvíjet na takový stát pouze politický nátlak. Jelikož jsou smluvní státy Evropské úmluvy zároveň členy RE, má Výbor ministrů také pravomoc pozastavit právo tohoto státu na zastoupení v tomto orgánu, v krajním případě jej může i vyloučit z RE.¹⁵

I když rozsudky ESLP nejsou formálně pramenem práva, mají interpretační význam pro výklad a rozvíjení norem obsažených v Úmluvě. Z Úmluvy lze dovodit obecnou povinnost smluvních států respektovat Úmluvu tak, jak je interpretována ESLP. V této souvislosti se hovoří o „interpretační“ závaznosti rozsudků ESLP. Bezdůvodné opomenutí ustálené judikatury ESLP proto může mít v konkrétním případě rysy „jurisdikční libovůle“ a jako takové může být porušením práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.¹⁶

¹³ Čl. 30 Evropská úmluva o ochraně lidských práv ve znění Protokolů č. 11 a 14 [online]. echr.coe.int, [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf>.

¹⁴ DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007, s. 274.

¹⁵ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 116.

¹⁶ HERCZEG, Jiří. Zákaz mučení a jeho relativizace v boji proti terorizmu. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 7, s. 203.

3 Mezinárodněprávní zakotvení zákazu mučení v dokumentech univerzální povahy

Lidská práva závisela vždy na stupni civilizační vyspělosti toho kterého státu a od tohoto stupně se odvíjelo i vnitrostátní zákonodárství.¹⁷ Moderní mezinárodněprávní ochrana lidských práv začíná až na konci 2. světové války jako reakce mezinárodního společenství na nebývalý rozsah a hloubku zločinů fašistických mocností, zejména hitlerovského Německa, které provádělo masové vraždění nejen politických odpůrců, ale též celých rasových či etnických skupin.¹⁸ Ochrana lidských práv byla sice právně zakotvena ve vnitrostátním právu mnoha zemí, ale ukázalo se to jako záležitost formální a značně nejednotná. Proto mezinárodní společenství států přikročilo k unifikačním smlouvám na ochranu života člověka a jeho důstojnosti.¹⁹

3.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Všeobecná deklarace není mezinárodní smlouva, byla přijata ve formě rezoluce Valného shromáždění OSN, jež má pouze doporučující povahu.²⁰ I přesto, že její ustanovení nebyla právně závazná, později však s ohledem na její správný obsah a zaměření přejímaly mnohé státy lidská práva a základní svobody v ní obsažené do svých ústav i do univerzálních a partikulárních mezinárodních smluv o lidských právech, zejména do obou Mezinárodních paktů o lidských právech. Tak se tato pravidla postupně přeměnila v závazná smluvní a obyčejová pravidla.²¹

Deklarace obsahuje 30 stručných článků. Mezi nejvýznamnější lidská práva a základní svobody, které deklarace vypočítává, patří právo na život, svobodu a osobní bezpečnost a další. Zákaz mučení nebo krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání uvádí v článku 5. Je zde stanoveno, že „*Nikdo nesmí být podrobován mučení nebo krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.*”²² Jak už jsme uvedli výše, Všeobecná deklarace lidských

¹⁷ DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007, s. 265.

¹⁸ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 2010, s. 5.

¹⁹ DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007, s. 265.

²⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 2010, s. 6.

²¹ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 100.

²² FLEGL, Vladimír. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 1998, s. 26.

práv není právně závazná, přesto bylo na jejím základě přijato mnoho mezinárodních lidskoprávních úmluv.

3.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Vypracování závazných mezinárodních úmluv o lidských právech bylo pochopitelně daleko obtížnější než vyhlášení lidských práv v deklaraci mající doporučující povahu. V těchto mezinárodních instrumentech měla být již podrobně a přesně formulována jednotlivá práva a svobody jednotlivce. Navíc měla být přijata organizační opatření a postupy pro ty případy, kdy lidská práva nejsou dodržována a dochází k jejich porušování.²³

Obsah Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (MPOPP), který sice vychází ze Všeobecné deklarace lidských práv, ale je bohatší a přesněji vyjádřený, se skládá z Preambule a 53 článků rozdělených do šesti částí. Část III. obsahuje katalog občanských a politických práv. Zákaz mučení a krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu je stanoven v článku 7. Konkrétně stanovuje, že *„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům.“*

Vedle obvyklého způsobu zajištění realizace závazků plynoucích z paktu, jímž je obecná povinnost poctivého plnění mezinárodních smluv, předvídá tento pakt jistá zvláštní mezinárodní kontrolní opatření. Smluvní strany zvolily 18-ti členný Výbor pro lidská práva, který projednává zprávy smluvních stran o plnění paktu a adresuje obecné poznámky státům, které takové zprávy podaly. Tento výbor zasedá v Ženevě.²⁴ Přijme-li smluvní stát opční klauzuli obsaženou v paktu, je výbor oprávněn na základě článku 41 projednávat stížnosti vůči jiné straně pro neplnění svých závazků. Zároveň může tento výbor projednávat stížnosti jednotlivců na porušování paktu ze strany státu.²⁵ Pokud se nedosáhne urovnání podle čl. 41, může výbor s předběžným souhlasem dotčených států jmenovat podle čl. 42 *ad hoc* Smírčí komisi, která bude usilovat o řešení záležitosti. V praxi se však mechanismus mezistátních stížností zatím neuplatnil a tak nelze o

²³ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 100.

²⁴ Tamtéž, s. 101-102.

²⁵ DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007, s. 266.

jeho efektivitě vůbec hovořit.²⁶ Opční protokol k MPOPP z roku 1966 zavedl fakultativní proceduru k přijímání a projednávání individuálních stížností.²⁷

3.3 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Kromě tzv. „Mezinárodní listiny práv“ (Všeobecná deklarace a Pakty lidských práv) byla v průběhu let v rámci OSN vypracována a přijata řada mezinárodních smluv, které se od obecných instrumentů liší tím, že se zabývají buď jen určitými typy porušení lidských práv, anebo pouze právy určitých kategorií osob, které vyžadují zvláštní ochranu. Jednou z nich je i Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (Úmluva OSN proti mučení).

Cílem tohoto instrumentu definujícího mučení je předcházet a trestat jednání, které naplňuje ony znaky, proti jednotlivci ze strany nebo za souhlasu státních orgánů.²⁸ Dalo by se říci, že tato úmluva nabízí nejširší definici zákazu mučení. Mimo jiné i z tohoto důvodu se na ni výslovně odvolává ESLP v jednom ze svých případů, čemuž se budeme věnovat podrobněji níže.²⁹ V článku 1. této úmluvy je stanoveno následující:

„
*ku úmyslně
i duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby
informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z
něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej*

i s jejich výslovným

litelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.“

Úmluva v čl. 2. ukládá smluvním státům povinnosti k implementaci ustanovení do svých právních řádů. Kontrolní mechanismus se inspiroval systémem Mezinárodního paktu o

²⁶ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 2010, s. 9.

²⁷ Tamtéž, s. 10.

²⁸ Tamtéž, s. 24.

²⁹ Viz Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88.

občanských a politických právech a Opčního protokolu a byl zřízen Výbor OSN proti mučení, který kontroluje dodržování Úmluvy pomocí zpráv států a dvou fakultativních postupů (posuzování sdělení států a individuálních stížností). V roce 2002 byl přijat Opční protokol k Úmluvě, který vstoupil v platnost roku 2006 a ustavil systém pravidelných návštěv prováděných nezávislými mezinárodními a národními orgány v zařízeních, kde jsou umístěovány osoby zbavené svobody, za účelem prevence mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Zároveň byl zřízen Podvýbor pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Kromě toho musí každá smluvní strana Protokolu ustavit také jeden nebo více nezávislých národních preventivních mechanismů pro prevenci mučení na vnitrostátní úrovni. V České republice byl pověřen úkoly národního preventivního mechanismu Veřejný ochránce práv.³⁰

³⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 2010, s. 24-25.

4 Vymezení článku 3. Evropské úmluvy

4.1 Absolutní charakter práva

Článek 3. EÚLP obsahuje absolutní garanci práv, která chrání. Činí tak ve dvou významech. Za prvé toto právo není možné omezit ani v době války či z důvodu jiného veřejného nebezpečí. Za druhé článek 3., na rozdíl od většiny ostatních článků Úmluvy, je vyjádřen v blíže nespecifikovaném významu. To lze chápat tak, že špatné zacházení ve smyslu článku 3. není nikdy povoleno, a to ani z důvodu nejvyšší ochrany veřejného zájmu, jak je uvedeno v čl. 15 odst. 2 EÚLP. Na tomto základě bylo dovozeno, že boj proti terorismu či organizovanému zločinu nemůže odůvodnit jednání státu, které by bylo v rozporu s článkem 3. EÚLP.³¹ Dále by se za porušení tohoto článku považovalo vydání jednotlivce na území jiného státu, kde by mu podle všeho hrozilo vystavení špatnému zacházení. O tom však podrobněji až v následujících kapitolách.

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře uznal určité výjimky z absolutního charakteru tohoto práva. Mezi ně patří, mimo jiné, chování ze strany státu, které neporušuje článek 2. EÚLP. V konkrétním případě se jednalo o oprávněnou sebeobranu. Dále se může jednat o nestandardní podmínky zadržení, které by jinak porušovaly článek 3. V tomto případě však mají zabránit možné sebevraždě, či útěku zadrženého. Nakonec může být absolutní charakter práva omezen v případech povinného lékařského zákroku.

4.1.1 Gäfgen proti Německu

Otázkou, zda je policie oprávněna použít donucovací prostředky, resp. hrozit zadrženému mučením za účelem zachránit život dítěti, se zabýval ESLP v případě Gäfgen proti Německu. O věci, která je německými juristy označována jako jedna z nejkontroverznějších v novodobé německé trestněprávní historii, rozhodl 1. června 2010.³²

Skutkový stav

Stěžovatel, sedmadvacetiletý Magnus Gäfgen, byl studentem práv. V roce 2002 nalákal oběť, jedenáctiletého syna známého německého bankéře, do bytu, kde jí udusil a tělo následně

³¹ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 69.

³² BONČKOVÁ, Helena. *Gäfgen proti Německu*[online].iips.cz, 2010 [cit. 8. dubna 2012]. Dostupné na <<http://www.iips.cz/data/files/Centrum%20LP/bulletin%20LP/Vol.%20II/bulletin-LP-II-6.pdf>>.

ukryl u nedalekého jezera. Mezitím informoval rodiče zavražděného o jeho únosu a požadoval na nich výkupné ve výši 1 milion Euro. Stěžovatel byl od chvíle, kdy si vyzvedl výkupné, pod neustálým dohledem policie, která ho téhož odpoledne zatkla na letišti ve Frankfurtu nad Mohanem. Během výslechu mu policie, v domnění, že dítě je stále naživu, hrozila značnou fyzickou bolestí a, pokud by stále odmítal zveřejnit pobyt uneseného dítěte, podrobení takové fyzické bolesti osobou, která je k tomuto účelu speciálně vyškolená. Dále mu bylo vyhrožováno, že bude umístěn do cely se dvěma obrovskými černochoy, kde by mu z jejich strany hrozilo sexuální napadení. Dále ho úředník udeřil několika ranami do hrudi a zatřásl s ním tak, že při jedné příležitosti narazila jeho hlava do zdi.³³ Na základě těchto výhrůžek se stěžovatel přiznal k trestné činnosti a zveřejnil místo, kde tělo oběti ukryl.

V trestním řízení, které následovalo, německé soudy nepřipustily stěžovatelovo přiznání jako důkaz z důvodu, že bylo získáno pod nátlakem a pod pohrůzkou mučení. Tedy v rozporu s vnitrostátním právem a článkem 3. Úmluvy. Přitom však nevyloučily použití dalších důkazů získaných v důsledku špatného zacházení, jako např. tělo dítěte či stopy po pneumatikách, i přesto, že byly získány v souvislosti s vynucenou výpovědí. Stěžovatel se navíc k činu před soudem znovu doznal, i přestože byl poučen o svém právu nevypovídat a zároveň o nepřipustnosti své předešlé výpovědi jako důkazu.

ESLP se zabýval porušením hned dvou článků EÚLP. Za prvé zkoumal porušení článku 3. a tedy otázku, je-li ospravedlnitelné mučit jednoho člověka za účelem zachránění jiného, či dokonce tisíce životů. Soud rozhodl, že hrozba mučení v daném případě představovala formu nelidského zacházení a dal jasně najevo, že žádná situace nemůže ospravedlnit porušení článku 3. Úmluvy. Soud uvedl, že mučení, nelidské či ponižující zacházení jsou zakázány i v případech, kdy život jedince je v ohrožení. Dále stanovil, že není povolena žádná odchylka ani v případě veřejné nouze, která ohrožuje existenci národa. Článek 3., který byl formulován jednoznačně, uznává, že lidská bytost má absolutní, nezadatelné právo nebýt podrobována mučení nebo nelidskému či ponižujícímu zacházení za všech, i těch nejzávažnějších, okolností.³⁴

Soud se dále zabýval porušením článku 6. Úmluvy, tedy právem na spravedlivý proces. Toto právo mělo být porušeno připuštěním některých důkazů, které byly získány pouze na základě doznání získaného porušením článku 3. Úmluvy. V tomto případě však velký senát

³³ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 1. června 2010, *Gäfgen proti Německu*, stížnost č. 22978/05, odstavec 56.

³⁴ Tamtéž.

neshledal, že bylo porušeno právo na spravedlivý proces. Podle jeho závěrů bylo pro odsouzení vnitrostátním soudem rozhodující právě přiznání stěžovatele před soudem. Další důkazní prostředky, včetně těch napadených, měly pouze vedlejší charakter a byly použity pouze k prokázání pravdivosti doznání.

V tomto postupu však někteří komentátoři a několik soudců velkého senátu vidí skulinku v ochraně jednotlivce před špatným zacházením podle článku 3. Úmluvy. Jedním z těchto soudců byla soudkyně Kalaydijeva. Ta ve svém nesouhlasném stanovisku uvedla, že jde o zpochybnění předchozí judikatury ESLP, neboť se jedná o první případ, kdy soud prohlásil, že řízení, v němž byly použity důkazy získané v souvislosti s porušením čl. 3 Úmluvy, vyhovuje nárokům kladeným na spravedlivý proces. Soud tak nepřímou přisvědčil pohledu, že nepřipustnost důkazů může být v některých případech vyvážena zájmem na potrestání pachatele závažného trestného činu.³⁵

Gäfgen proti Německu je případem velmi kontroverzním a diskutovaným. Rozděluje společnost na dva tábory. Na ty, co sympatizují s rozhodnutím a přiklání se k přístupu vyšetřovatelů a ty, kteří ho absolutně odsuzují. Do té první skupiny bychom mohli zařadit politologa a editora knihy „Mučení jako záchrana v moderním právním státě. Vymezení“, Petera Nitschkeho, který tvrdí, že je-li stát přinucen vybrat si mezi existencí jednoho člověka a důstojností druhého, musí se rozhodnout ve prospěch existence, protože je nezbytnou podmínkou pro důstojnost. Mučení pak chápe jako součást nevyhnutelné tragické role státu. S tímto Nitschkeho názorem nesouhlasí ve svém článku profesor trestního práva a filozofie Wolfgang Schild. Dle něho se Nitschke mýlí v tom, že hlavním cílem státu je zajistit svým občanům bezpečí. Dokonce lze přehnaně tvrdit, že právní stát stojí a padá s ochotou rezignovat na vymáhání pravdy a na ochranu života za každou cenu. Ochrana lidské důstojnosti totiž není jen jednou ze záruk právního státu, ale představuje i základ každé morálky a práva. Proto platí absolutní zákaz mučení.³⁶

I přesto, že absolutní zákaz mučení a jiného špatného zacházení respektují a považují za správný, myslím, že politolog Peter Nitschke nabídl zajímavé srovnání, které je určitě nutno vzít v úvahu. Co se týče eventuálního porušení čl. 6., tedy práva na spravedlivý proces, shodují se

³⁵ BONČKOVÁ, Helena. *Gäfgen proti Německu* [online]. iips.cz, 2010 [cit. 8. dubna 2012]. Dostupné na < <http://www.iips.cz/data/files/Centrum%20LP/bulletin%20LP/Vol.%20II/bulletin-LP-II-6.pdf>>.

³⁶ MATĚJČKOVÁ, Tereza. *Mučit, nebo nemučit?* [online]. m.ceskapozice.cz, 28. 12. 2011 [cit. 3. května 2012]. Dostupné na < <http://m.ceskapozice.cz/magazin/recenze/mucit-nebo-nemucit?page=0,1>>.

v tomto případě s názorem Soudu v tom, že k porušení tohoto práva nedošlo. Myslím si, že byla spravedlivě uplatněna zásada materiální pravdy za účelem zjištění skutkového stavu věci a potrestání pachatele trestného činu.

4.2 Minimální úroveň závažnosti

Špatné zacházení musí dosáhnout určité minimální úrovně závažnosti, má-li spadat do působnosti čl. 3. Posouzení této minimální úrovně je relativní; závisí na všech okolnostech případu jako je trvání tohoto zacházení, jeho psychických a fyzických účincích, a v některých případech na pohlaví oběti, jejím věku či na zdravotním stavu oběti. Jestliže je nějaká osoba zbavena svobody, použití fyzické síly vůči ní, není-li nezbytně nutné vzhledem k jejímu chování, je útokem na lidskou důstojnost a v zásadě představuje porušení práva zaručeného v čl. 3.³⁷

Tyto faktory jsou důležité jak pro určení, zda jednání způsobilo utrpení odpovídající nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu a zároveň pomáhají rozlišovat mezi těmito méně závažnými druhy špatného zacházení podle článku 3. a mučením. V důležitém rozhodnutí, v případě Selmouni proti Francii, kterému se budeme věnovat podrobněji níže, Soud stanovil, že kategorizace špatného zacházení se může měnit v průběhu času. To znamená, že chování, které bylo v minulosti klasifikováno jako nelidské či ponižující zacházení ve vztahu k mučení, může být v budoucnosti posuzováno odlišně.³⁸

Štrasburský soud také v minulosti uznal, že posuzování nepřijatelného špatného zacházení se může lišit podle místa, kde k němu dochází. Stává se tak v případech, kdy různé společnosti nebo jednotlivci v rámci určité komunity, mohou mít různé představy o tom, co odpovídá definici špatného zacházení. Může jít o specifický postoj vůči ženám nebo dětem s přihlédnutím k náboženským a kulturním tradicím, který se může jevit jedněm jako závažnější než druhým. Míra psychických následků, které některé formy špatného zacházení mohou způsobit, se také různí podle kulturních zvyklostí.³⁹

³⁷ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 204.

³⁸ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 70.

³⁹ REIDY, Aisling. *The prohibition of torture: A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*. [online]. echr.coe.int, 2003 [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>

4.3 Komparace pojmů mučení a nelidské či ponižující zacházení

Článek 3. Evropské úmluvy je poměrně stručný a zní: „*Nikdo nesmí být podrobován mučení ani nelidským nebo ponižujícím trestům nebo zacházení*“. Judikatura Soudu jednak přinesla určité zpřesnění v čl. 3 použitých pojmů a jednak rozšířila sféry aplikace tohoto článku. Vymezení základních pojmů nebylo v žádném případě samoučelnou záležitostí, nýbrž naopak podmínkou pro adekvátní ochranu lidské důstojnosti před všemi třemi formami útoku. Mučení svou otřesností totiž zastihuje ostatní pojmy, což by mohlo zdánlivě zužovat použitelnost tohoto článku jen na nejzávažnější případy. Je proto zásluhou Komise a ESLP, že důsledným rozlišením pojmů mučení, nelidské zacházení a ponižující zacházení, vytvořily pro každý z útoků na lidskou důstojnost vlastní sféru aplikace, čímž se dostalo i jejich méně závažným formám náležitého zvýraznění.⁴⁰

ESLP rozlišuje jednotlivé formy špatného zacházení, kdy to skutkový stav určitého případu vyžaduje, či si to zaslouhuje. Jindy pouze shledává porušení článku 3. EÚLP jako celku. Ačkoli článek 3 nevyžaduje přesné rozlišení, které konkrétní právo bylo porušeno, určit hranici mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení je důležité z pohledu stanovení výše odškodnění, které bude oběti přiznáno na základě článku 41 EÚLP a zároveň kvůli reputaci dotčeného státu či stěžovatele.⁴¹

ESLP přihlíží k rozlišování mezi pojmem mučení a nelidským či ponižujícím zacházením jaké činí článek 3. Rozdíl mezi jednotlivými formami tedy spočívá především v jejich gradaci. Pojem „mučení“ se často používá k označení nelidského zacházení, jehož účelem je získat informace nebo přiznání, popř. trestat, a které je obecně nejzávažnější formou nelidského zacházení.⁴²

Prvním případem, kdy se Komise musela zabývat případem mučení, byl tzv. Greek Case. Orgány Úmluvy byly nuceny řešit mezistátní stížnost proti mučení za praktiky, které tehdy prováděla vojenská junta vládoucí v Řecku. Komise byla v té době jediným orgánem, jenž se těmito tvrzeními zabýval. Nedlouho poté, co se Komise pustila do vyšetřování, řecká vláda Úmluvu vypověděla. Přesto však Komise zjistila, že docházelo k provádění praktik tzv. „falanga“ (úderů do chodidel tupým nástrojem), dále k rozsáhlému bití, elektrošokové terapii, simulované

⁴⁰ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 203-204.

⁴¹ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 71.

⁴² HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 204-205.

popravě a hrozbám zastřelení a zabití. Komise v tomto případě konstatovala porušení článku 3. Úmluvy jak z důvodu špatného zacházení, tak v tomto případě i mučení.⁴³ Zároveň vymezila pojem mučení na základě tří prvků: intenzity utrpení, promyšleného záměru a dosažení určitého cíle.

Co se týče prvního znaku, ESLP uvedl, že stanovení rozdílu mezi mučením a jiným druhem špatného zacházení musí být provedeno na základě „rozdílu v intenzitě způsobeného utrpení“. Rozsah takového utrpení lze určit na základě následujících faktorů: trvání útoku, jeho fyzické a psychické následky, pohlaví, věk, zdravotní stav oběti a způsob provedení. Dále musí být shledán záměr ve způsobení takového útoku. K tomuto závěru došel ESLP v případě Aksoy proti Turecku, kterým se budeme zabývat níže. Soud stanovil, že pro splnění kritéria mučení by špatnému zacházení měla předcházet určitá průprava a úsilí a v neposlední řadě by mučení jako forma špatného zacházení měla naplňovat určitý cíl. To znamená, že by mělo směřovat např. k získání důležitých informací, k přiznání oběti anebo by mučení mělo být určitou formou potrestání.⁴⁴

Nakonec ESLP opakovaně zdůraznil, že kategorie mučení by měla být vyhrazena obzvláštním hanebnostem, spočívajícím v úmyslném nelidském zacházení vyvolávajícím velmi závažné a kruté utrpení.⁴⁵

4.3.1 Irsko proti Spojenému království

V konkrétním případě Irsko proti Spojenému království se ESLP, mimo jiné, zabýval právě problematikou rozlišení pojmů mučení a jiných forem špatného zacházení.

Skutkový stav

Od roku 1963 se v Severním Irsku začala rozšiřovat kampaň podporující občanská práva tamějších obyvatel. V nadcházejících letech následovaly demonstrace, které vyústily v pouliční nepokoje. Přestože irská vláda přijala speciální program, který se měl zabývat těmito nepokoji a stížnostmi menšinových komunit, protestní pochody se stupňovaly a začaly narušovat veřejný pořádek. V roce 1969 byla dokonce odpálena výbušná zařízení na veřejných prostranstvích. Přibližně ve stejnou dobu začala Irská republikánská armáda (IRA) opětovně aktivovat své členy.

⁴³ REIDY, Aisling. *The prohibition of torture: A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*. [online]. echr.coe.int, 2003 [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 205.

Během sedmdesátých let počala IRA svou teroristickou kampaň bombardováním budov a napadáním příslušníků bezpečnostních sil v Severním Irsku. Teroristické násilí se vyhrlo v roce 1971.⁴⁶ V důsledku organizovaného teroru za účelem dosažení stanovených politických cílů přišlo do roku 1977 1 100 osob o život, přes 11 500 osob bylo zraněno a byla způsobena materiální škoda ve výši cca 140 mil. liber.⁴⁷

Následkem toho vláda Severního Irska, po projednání s vládou Spojeného království, přijala ve snaze snížit vysoký stupeň teroristického násilí opatření mimosoudního uvěznění a internace. Hlavním důvodem pro přijetí těchto opatření byl za prvé fakt, že obyčejný systém trestního soudnictví nebyl schopen se s teroristy vypořádat, za druhé nebylo možné zajistit odsouzení teroristů z důvodu rozšířeného zastrašování obyvatelstva a nakonec hranice s Irskou republikou usnadnila teroristům útěk z jedné jurisdikce na území druhé.⁴⁸

V prosinci 1971 podala irská vláda Komisi stížnost, v níž uvedla, že Spojené království porušilo Úmluvu v Severním Irsku tím, že osoby zadržené na základě zvláštních pravomocí byly podrobeny mučení a že tyto pravomoci samy o sobě jsou neslučitelné s Úmluvou.⁴⁹ Irská vláda dále předložila písemné důkazy, týkající se 228 incidentů v letech 1971 a 1974. Na tomto základě Komise podrobně prozkoumala ty případy, které irská vláda považovala za nejvýznamnější. Nejvíce se zajímala o techniky tzv. výslechu do hloubky, které byly v roce 1971 použity u čtrnácti zadržených po dobu několika dní v neidentifikovatelných centrech. Později byly tyto výslechové metody označeny jako „pět technik výslechu“.

ESLP konstatoval, že tyto techniky byly používány kumulativně, promyšleně, po dlouhou dobu a způsobovaly zadrženým značné fyzické a psychické utrpení a v průběhu výslechu jim způsobovaly akutní fyzické poruchy. Kromě toho svou povahou mohly u obětí vyvolat pocity strachu, úzkosti a méněcennosti. Tyto techniky byly schopné je ponížít, potupit a jejich cílem bylo zlomit jejich fyzickou a psychickou odolnost. ESLP dospěl k závěru, že použití těchto pěti technik výslechu je nutno považovat za praxi nelidského a ponižujícího zacházení. Jejich použití

⁴⁶ MOWBRAY, Alastair. *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 145-146.

⁴⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1978, *Irsko proti Spojenému království*, stížnost č. 5310/71, odstavec 12.

⁴⁸ Tamtéž, odstavec 36.

⁴⁹ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 208.

však dle ESLP nepředstavuje praxi mučení, neboť tyto techniky nezpůsobily utrpení takové intenzity a krutosti, jaké označuje slovo mučení.⁵⁰

Případ Irsko proti Spojenému království však nepřináší jednoznačnou odpověď na to, zda používání pěti technik výslechu naplňuje znaky mučení či odpovídá jiné formě špatného zacházení. ESLP sice dospěl k závěru, že způsobená intenzita utrpení nedosahuje závažnosti mučení, Soud však v tomto případě odmítl stanovisko Komise, která se naopak jednoznačně shodla na tom, že kombinace pěti technik výslechu míry mučení dosáhla. V tomto případě bylo rozhodnutí ESLP překvapivé i z toho důvodu, že Komise našla věrohodné důkazy, jako značný úbytek váhy zadržených či následná duševní dezorientace, které podporují její stanovisko. K tomuto názoru se také přiklonil soudce O' Donoghue, který ve svém separátním vótu uvedl, že za sebe musí souhlasit s jednomyslným konstatováním Komise v tom, že použití těchto pěti technik výslechu představuje mučení v rozporu s Úmluvou; „Člověk nemůže omezit pojem mučení pouze na případy, kdy je jedinec vězněn ve středověké mučírně, kde dochází k mučení pomocí skřípce, palečnice, či jiného podobného zařízení. V současném světě nemůže být pochyb o tom, že mučení může být působeno i pouze v duševní sféře.“⁵¹

V tomto případě se spíše přikláním k výše uvedenému názoru soudce O' Donoghue z jeho separátního vóta a zároveň tedy i ke stanovisku Komise. Dle mého názoru, mohou mít psychologické metody výslechu ještě horší dopad na budoucí život oběti než ty fyzické. V dnešním světě se často upozorňuje na závažnost psychického týrání, které není na první pohled znatelné, ale může mít pro oběť horší a trvalejší následek než právě týrání fyzické.

⁵⁰ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 208.

⁵¹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1978, *Irsko proti Spojenému království*, stížnost č. 5310/71.

5 Mučení a jeho jednotlivé formy v judikatuře ESLP

Jak jsem uvedla výše, ESLP stanovil, že kategorie mučení by měla být vyhrazena obzvláště závažným formám špatného zacházení, jež spočívají v úmyslném nelidském chování ze strany státních orgánů a které zároveň vyvolávají velmi závažné a kruté utrpení. Mučení by mělo dosahovat vysoké míry utrpení, mělo by být promyšlené a zároveň by mělo být prováděno za účelem naplnění cíle, jako je získání důkazů či důležitých informací (viz např. Gäfgen proti Německu). Po případu Irsko proti Spojenému království, ve kterém Soud rozhodl, že používání pěti technik výslechu nedosahovalo takové intenzity, aby byly naplněny znaky mučení, musel ESLP řešit znepokojující počet případů, ve kterých shledal, že k mučení došlo a všechny tyto případy zahrnovaly jak fyzické napadání, tak někdy i týrání duševní.

5.1 Formy mučení

K potencionálnímu porušení článku 3. Úmluvy může docházet v každé fázi zadržení. Od okamžiku, kdy je osoba bezprostředně zadržena nejčastěji policejním či vojenským orgánem⁵², až po chvíli, kdy je z vazby propuštěna. Od poloviny devadesátých let byl ESLP zahlcen stížnostmi, týkajícími se obětí mučení v zadržovacích střediscích členských států. Existuje zde řada případů, v nichž chování státních orgánů navozuje pojem mučení ve smyslu EÚLP. Mezi ně patří mj.: palestinské zavěšení (zavěšení za ruce svázané za zády), těžké formy bití, rozsáhlé bití kombinované s odepřením lékařské pomoci, elektrické šoky, znásilnění a v neposlední řadě falaka/falanga (úderý do chodidel tupým nástrojem), o kterém jsme se zmiňovali výše v Greek Case.⁵³ Jednotlivými formami mučení se budeme v nadcházejícím textu podrobněji zabývat.

5.1.1 Aksoy proti Turecku („palestinské zavěšení“)

Prvním případem, ve kterém ESLP označil postup tureckých bezpečnostních sil jako mučení, byl Aksoy proti Turecku.

⁵² Viz např. případ Ilhan proti Turecku, stížnost č. 22277/93.

⁵³ REIDY, Aisling. *The prohibition of torture: A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*. [online]. echr.coe.int, 2003 [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>

Skutkový stav

Stěžovatel Zeki Aksoy byl v listopadu roku 1992 zadržen a vzat do vazby, kde byl zadržován po dobu 14 dnů pro podezření z příslušnosti ke Straně kurdských pracujících (PKK), jejíž hlavním cílem je boj za vytvoření vlastního kurdského státu. Během této doby byl vyslýchán, zda zná muže, který ho identifikoval jako člena PKK. Zeki Aksoy tvrdil, že mu bylo vyhrožováno, že pokud ho nezná teď, určitě ho pozná při mučení.⁵⁴ Stěžovatel tvrdil, že během svého zadržení byl vysvlečen do naha, ruce měl svázané za zády a byl zavěšen za paže. Byl tedy podroben formě mučení známé jako „palestinské zavěšení“. Zatímco byl stěžovatel zavěšen, policie mu připojila elektrody k jeho genitáliím a postříkala ho vodou, čímž dostal elektrický šok. Po celou dobu tohoto mučení, jež trvalo přibližně třicet pět minut, měl zavázané oči. Během následujících dvou dnů byl údajně opakovaně a bez přerušení bit každou půl hodinu či v intervalech dvou hodin. Toto mučení pokračovalo po dobu čtyř dnů, přičemž první dva dny bylo velmi intenzivní. Stěžovatel tvrdil, že toto zacházení vedlo k ochrnutí jeho obou paží, které přetrvávalo delší dobu. Během vyšetřování mu bylo opakovaně nařizováno, aby se snažil hýbat horními končetinami, aby nad nimi znova získal kontrolu. Kromě toho mu byly několikrát odmítnuty jeho žádosti o lékaře. Pan Aksoy byl dne 16. dubna 1994 zastřelen. Podle jeho zástupců mu bylo vyhrožováno smrtí, pokud stížnost podanou Komisi nestáhne. Dne 14. dubna 1994 mu bylo opět telefonicky vyhrožováno a jeho vražda byla přímým důsledkem trvání na této stížnosti. Vláda však uvedla, že jeho zavraždění bylo způsobeno vyrovnáváním účtů mezi frakcemi PKK. Obviněn z vraždy byl její člen.⁵⁵

Soud stanovil, že v tomto případě bylo špatné zacházení způsobeno záměrně; mučení předcházela určitá příprava a úsilí ze strany bezpečnostních sil za účelem získání přiznání či jiné informace od zadrženého. Silnou bolest, která byla zadrženému způsobena, potvrdily i lékařské zprávy, které jasně prokazují, že mučení vedlo k ochrnutí obou paží, jež trvalo určitou dobu. Soud se v tomto případě domnívá, že toto zacházení bylo natolik závažné a kruté povahy, že může být popsáno pouze jako mučení.⁵⁶

⁵⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. prosince 1996, *Aksoy proti Turecku*, stížnost č. 21987/93, odstavec 14.

⁵⁵ Tamtéž, odstavec 22.

⁵⁶ Tamtéž, odstavec 64.

5.1.2 Selmouni proti Francii

Skutkový stav

Nizozemský a marocký státní příslušník, pan Ahmed Selmouni, byl 25. listopadu 1991 v Paříži zatčen pro podezření z obchodování s drogami. Ve dnech 26. až 28. listopadu byl zadržován na policejní stanici v Bobigny, kde byl vyslýchán. Po jednom z výslechů musel být převezen na pohotovost. Lékařská zpráva uvádí pohmožděny a povrchová zranění na obou pažích, pohmožděny na obličeji a břichu, podlitiny na lebce a bolesti hrudníku při hlubším dýchání. Stěžovatel následně podal na policisty trestní oznámení, kde tvrdil, že při výslechu byl vystaven fyzickému a psychickému týrání. Jednalo se zejména o opakované údery pěstmi, nohami, obuškem a baseballovou pálkou; tahání za vlasy; přinucení kleknout si před mladou ženou, které policisté řekli „dívej se, uslyšíš někoho zpívat“; běhání dlouhou chodbou, při němž mu policisté podráždili nohy; skutečnost, že v okamžiku kdy klečel, mu jeden z policistů ukázal svůj pohlavní úd se slovy „hele, cucej ho“ a poté se na něj vymočil; vyhrožování použitím hořáku a injekční stříkačky; znásilnění pomocí obušku.⁵⁷ Ahmed Selmouni byl 7. prosince 1992 trestním soudem v Bologny odsouzen k patnácti letům odnětí svobody, zákazu pobytu na francouzském území a k zaplacení, společně a nerozdílně spolu s dalšími obviněnými, celkové částky ve výši 24 miliónů francouzských franků celní správě. Vyslýchající policisté byli odsouzeni za úmyslné ublížení na zdraví s použitím zbraně k nepodmíněným trestům v trvání 3 a 4 let.⁵⁸

Pan Selmouni ve své stížnosti uvedl, že práh závažnosti, který je pro aplikaci článku 3. EÚLP vyžadován, byl v tomto případě dosažen. Dále ve své stížnosti pokračuje, že motivem takového přístupu policejních důstojníků bylo získat od něho doznání, o kterém byl informován. O jeho vině byli policejní důstojníci přesvědčeni, přestože žádné důkazy to v té chvíli neprokazovaly. Stěžovatel tvrdil, že byl vystaven jak fyzickému, tak psychickému týrání. Podle jeho názoru bylo dobře známo, že tyto policejní praktiky existují a že vyžadují určitou přípravu, školení a úmyslný záměr a zároveň byly koncipovány za účelem získat přiznání či požadované informace. Ahmed Selmouni ve své stížnosti tvrdil, že s ohledem na okolnosti případu, závažnost a krutost utrpení, kterému byl podroben, kvalifikuje takové jednání jako mučení ve smyslu článku 3. EÚLP.⁵⁹

⁵⁷ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 206.

⁵⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č 25803/94, odstavec 26.

⁵⁹ Tamtéž, odstavec 91.

ESLP konstatoval, že soubor zranění, jež jsou zmíněna v různých lékařských zprávách, stejně jako prohlášení stěžovatele o špatném zacházení, jemuž byl vystaven po dobu zadržení, prokazují existenci bolesti a fyzického utrpení a nepochybně též utrpení duševního. Průběh událostí také ukazuje, že bolest a utrpení byly stěžovateli působeny úmyslně, zejména s cílem vynutit jeho přiznání k činům, z nichž byl podezírán. Konečně z lékařských zpráv jasně vyplývá, že opakované násilnosti byly prováděny policisty ve výkonu služby. Odsuzované činy svou povahou jistě mohly vyvolat pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, byly způsobilé ponižit, potupit a případně zničit fyzickou a morální odolnost stěžovatele. ESLP proto shledal vážné důvody k tomu, aby toto zacházení bylo považováno za nelidské a ponižující. Dále dospěl k závěru, že akty fyzického a duševního násilí spáchané na stěžovateli ve svém souhrnu způsobily „ostré“ bolesti a utrpení a jsou obzvláště závažné a kruté. Na takové chování musí být pohlíženo jako na „mučení“ ve smyslu čl. 3 Úmluvy.⁶⁰

Případ Selmouni proti Francii má pro nás význam z několika důvodů. Za prvé v něm ESLP stanovil, jak bylo uvedeno výše, že Evropská úmluva je živý nástroj a musí být tedy vykládána ve světle současných podmínek.⁶¹ To znamená, že chování, které bylo v minulosti kvalifikováno jako nelidské či ponižující, může být v budoucnosti překvalifikováno na závažnější formu špatného zacházení, tedy na mučení.⁶² Soud je toho názoru, že stálé zvyšování standardu v oblasti ochrany lidských práv a základních svobod nutně vyžaduje větší tvrdost při posuzování porušování základních hodnot v demokratické společnosti.⁶³

ESLP dále ve své judikatuře uvádí, že Úmluva musí být vykládána v souladu s dalšími normami mezinárodního práva, jehož je součástí. V případě Selmouni proti Francii se proto výslovně odvolal na Úmluvu OSN proti mučení, která poskytuje podrobnější rozlišení mezi nelidským a ponižujícím zacházením a mučením v čl. 1, kde se uvádí:⁶⁴

*„Pro účely této Úmluvy výraz „mučení”
ku
úmyslně působena silná bolest nebo tělesné i duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od
třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí*

⁶⁰ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 206-207.

⁶¹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č 25803/94, odstavec 101.

⁶² Pokud by Soud použil stejné měřítko na tento případ jako tomu bylo v případě Irsko proti Spojenému království, musel by dojít k závěru, že se i tady jednalo pouze o nelidské či ponižující zacházení. (viz Irsko proti Spojenému království)

⁶³ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č 25803/94, odstavec 101.

⁶⁴ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 205.

osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu

edního

pověření

i s jejich výslovným nebo tichým

*litelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.*⁶⁵

Jak tedy Úmluva proti mučení uvádí, vedle závažnosti špatného zacházení je to právě účel, který rozlišuje mučení od ostatních forem špatného zacházení, pokud jde o úmyslné způsobení těžké bolesti nebo utrpení s cílem, mimo jiné, získat informace, potrestat či zastrašit.

V souladu s touto Úmluvou poskytl velký senát novou a širší definici pojmu mučení tím, že specifikoval jaké formy fyzického a psychického napadání dosahují formy mučení. Učinil tak v následující pasáži.⁶⁶ Za účelem určení, zda určitá forma špatného zacházení má být kvalifikována jako mučení, je třeba brát ohled na rozlišení zakotvené v článku 3. EÚLP mezi pojmy mučení a nelidské či ponižující zacházení. Jak už Evropský soud v minulosti stanovil, zdá se, že by Úmluva měla za účelem odlišení těchto pojmů přiřadit k úmyslnému nelidskému zacházení, které způsobuje vážné a kruté utrpení, určité znaky.⁶⁷ Tak tomu bylo v případě Irsko proti Spojenému království, ve kterém ESLP stanovil, že použití tzv. „pěti technik výslechu“ spadá do kategorie nelidského zacházení dle článku 3. EÚLP.

5.1.3 Znásilnění jako forma mučení (Aydin proti Turecku)

Případem znásilnění se zabýval ESLP v případě Aydin proti Turecku. Rozhodnutí bylo vydáno v roce 1997.

Skutkový stav

Případ se týkal sedmnáctileté dívky S. Aydin, která byla tureckou státní příslušnicí kurdského původu. Dne 29. 6. 1992 byla stěžovatelka, spolu se svým otcem a švagrovou, zatčena tureckou policií a vyslýchána pro styky se členy PKK. Byla zadržována po dobu tří dnů a během ní byla znásilněna neidentifikovanou osobou. Dále byla podrobena dalším děsivým a ponižujícím

⁶⁵ Čl. 1 (1) Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [online]. helcom.cz, [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112201>>.

⁶⁶ DUTERTRE, Gilles. *Key case-law extracts - European Court of Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003, s. 59.

⁶⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č. 25803/94, odstavec 96.

zážitkům ze strany bezpečnostní policie, jako např. vyslečena do naha, bita, umístěna do točící se pneumatiky či skrápěna silnými proudy vody.⁶⁸

Stěžovatelka podala stížnost ke Komisi dne 21. 12. 1993, v níž uvedla, že byla na policejní stanici vystavena ponižujícímu zacházení a že zde byla znásilněna, což považuje za akt mučení dle čl. 3 EÚLP. Jelikož vnitrostátní úřady nedospěly k žádnému závěru ve věci trestního oznámení stěžovatelky, Komise přistoupila k posouzení důkazních prostředků sama. Dospěla k názoru, že tvrzení stěžovatelky jsou věrohodná a poté stížnost postoupila ESLP.⁶⁹

ESLP rozhodl, že nahromadění násilných činů, zejména tedy znásilnění, dosahuje v tomto případě závažné formy špatného zacházení, tedy mučení. Soud dále uvedl, že by k takovému závěru došel i pokud by se jednalo „pouze“ o znásilnění. K samotnému aktu znásilnění Soud ještě stanovil, že znásilnění zadrženého ze strany státního úředníka musí být považováno za obzvlášť závažnou a odpornou formu špatného zacházení s ohledem na to, jak snadno pachatel může zneužít zranitelnosti a snížené možnosti odporu ze strany oběti. Kromě toho znásilnění zanechává hluboké psychické šrámy na svých obětech, které nemizí v průběhu času jako jiné formy psychického či mentálního násilí. Stěžovatelka také zažila akutní fyzickou bolest nucené penetrace, což v ní zanechalo pocity ponížení a ublížilo jí to jak fyzicky tak emocionálně.⁷⁰

5.1.4 Ostatní formy mučení (Ilhan proti Turecku, Akkoç proti Turecku)

Jak už jsem zmínila, ESLP v rámci své judikatury postupně definoval, jaká jednání státních orgánů považuje za formy mučení. Vedle případů jmenovitě uvedených, bych ráda představila ještě několik následujících, kterými se ESLP v průběhu let zabýval.

V případě Ilhan proti Turecku ESLP uvedl, že jednání spočívající v kopání, bití a úderech do hlavy puškou G3, jež mělo za následek vznik rozsáhlých pohmožděnin na hlavě a vedlo k poškození a dlouhodobému zhoršení funkce mozku a k těmto viditelným zraněním se dále přidaly zjevné obtíže, které stěžovatel, pan Abdüllatif Ilhan, pociťoval při chození i mluvení a mimoto mu byla odpírána lékařská pomoc po dobu 36 hodin, lze charakterizovat jako mučení.⁷¹ Co se případu Akkoç proti Turecku týče, stěžovatelka byla několikrát podrobena mj. elektrickým

⁶⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. září 1997, *Aydın proti Turecku*, stížnost č. 23178/94, odstavec 20.

⁶⁹ HERCZEG, Jiri. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 207.

⁷⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. září 1997, *Aydın proti Turecku*, stížnost č. 23178/94, odstavec 83.

⁷¹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. června 2000, *Ilhan proti Turecku*, stížnost č. 22277/93, odstavce 86 a 87.

šokům, polévání horkou a studenou vodou, bití, dále byla ponižována či připoutána ke dveřím po dobu dvou dnů. Kromě toho jí bylo řečeno, že její děti byly zadrženy a podrobeny mučením. Soud i v tomto případě, s ohledem na závažnost špatného zacházení a další okolnosti, musel konstatovat, že se stala obětí velmi vážného a krutého utrpení, které lze charakterizovat jako mučení.

6 Nelidské a ponižující zacházení či trestání

6.1 Interpretace a komparace pojmů

Rozdíl mezi nelidským zacházením či trestáním a ponižujícím zacházením nebo trestáním je založen na gradaci způsobeného utrpení. Je však třeba mít na paměti, že v několika případech štrasburské orgány nestanovily přesný rozdíl a špatné zacházení kvalifikují jako nelidské a ponižující.⁷²

Hranici mezi drsným zacházením na jedné straně a porušením článku 3. na straně druhé je někdy obtížné stanovit. Neexistuje žádný abstraktní, absolutní standard pro formy zacházení či trestání, jež jsou článkem 3. zakázané. Otázku, zda jednotlivé zacházení či trestání je nelidské či ponižující, je třeba posuzovat podle okolností daného případu a převažujících názorů dané doby.⁷³

Jak už jsme konstatovali výše, špatné zacházení musí dosáhnout minimální úrovně závažnosti, má-li odpovídat formě nelidského zacházení. Zejména musí dojít buď ke skutečnému ublížení na zdraví nebo k intenzivnímu fyzickému či psychickému utrpení. Na rozdíl od mučení nelidské zacházení nemusí být působeno účelně, ani k dosažení určitého cíle.⁷⁴

Zacházení je ponižující, pokud může v oběti vyvolat pocity strachu, úzkosti či méněcennosti a toto zacházení je schopné ji potupit či degradovat. Nebo, vyjádřeno jazykem Soudu, zacházení je ponižující, pokud potupuje či znehodnocuje jednotlivce tím, že nerespektuje či snižuje jeho lidskou důstojnost, nebo vyvolává pocity úzkosti nebo strachu či méněcennosti schopné zlomit jeho morální a fyzickou odolnost. V kontrastu s nelidským zacházením, důraz je kladen spíše na ponížení nebo znehodnocení než na fyzické nebo duševní utrpení, i když je jasné, že dochází k jejich častému překrývání.⁷⁵

K těmto závěrům došel ESLP v případech Kudla proti Polsku a Pretty proti Spojenému království. Mimo jiné však v prvním případě, Kudla proti Polsku uvedl a zdůraznil, že utrpení a

⁷² VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 310.

⁷³ Tamtéž, s. 311.

⁷⁴ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 75.

⁷⁵ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 92.

způsobené ponížení musí v každém případě jít nad rámec nevyhnutelného utrpení či ponížení, které je spojené s danou formou legitimního zacházení nebo trestu.⁷⁶

⁷⁶ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 26. října 2000, *Kudla proti Polsku*, stížnost č. 30210/96, odstavec 92.

7 Jednotlivé formy nelidského zacházení

7.1 Fyzické napadení (Ribitsch proti Rakousku)

K případům fyzického napadení dochází nejčastěji během zadržení či zatčení policejními orgány. Soud jednomyslně shledal nelidské zacházení mj. v případech Irsko proti Spojenému království či v tzv. Greek case. Úroveň utrpení v těchto případech byla bezesporu vysoká. Z novějších výroků Soudu vyplývá, že mezní míra utrpení nutná pro porušení článku 3. může být v případech zadržených osob nižší než v těch ostatních.⁷⁷

Jak Soud uvedl v případě Ribitsch proti Rakousku jakékoli použití fyzické síly proti osobě, která je zbavena svobody, a která použití takové síly vlastním chováním nevyvolala, snižuje lidskou důstojnost a je v zásadě porušením článku 3. Úmluvy. Dále opět zdůrazňuje a odvolává se na rozhodnutí, které učinil v případě Tomasi proti Francii, že požadavky vyšetřování a nepopíratelné těžkosti v boji proti trestné činnosti nemohou ovlivnit stanovení limitů na poskytnutí ochrany, pokud jde o fyzickou integritu jednotlivců.⁷⁸ Z toho tedy vyplývá, že hrubé fyzické zacházení se zadrženým ze strany policie, vězeňského dozorce či jiného státního úředníka může být porušením článku 3., pokud není toto zacházení vyžadováno výjimečně z důvodu obnovení pořádku či zabránění útěku zadrženého.⁷⁹ Samozřejmě musí být pak prokázáno, že ke zranění skutečně došlo způsobem, který stěžovatel uvádí a že jsou tato zranění výsledkem fyzické síly použité během zatčení či zadržení.⁸⁰

7.2 Psychologické metody výslechu (použití tzv. „pět technik výslechu“)

Případem Irska proti Spojenému království jsme se podrobněji zabývali v souvislosti s porovnáváním jednotlivých forem špatného zacházení, jež jsou uvedeny v článku 3. EÚLP. V této kapitole se zaměřím pouze na jednotlivé metody výslechu, které rozhodně zasluhují větší pozornosti. Připomínám, že EÚLP v případě Irsko proti Spojenému království posoudil použití pěti technik výslechu jako formu nelidského či ponižujícího zacházení, nikoli jako mučení. Soud

⁷⁷ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 76.

⁷⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 4. prosince 1995, *Ribitsch proti Rakousku*, stížnost č. 18896/91, odstavec 38.

⁷⁹ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 76.

⁸⁰ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 321.

se tehdy neshodl s názorem Komise, která se přikláněla k této závažnější formě špatného zacházení, ani s odlišnými názory několika soudců. I já se spíše přikláním k názoru Komise, že se jednalo o formu mučení.

Tyto metody, někdy nazývané dezorientační techniky či techniky smyslového strádání, byly použity pouze na čtrnácti zadržených ve výše uvedeném případě. Evropským soudem bylo těchto „pět technik výslechu“ popsáno následovně:

- a) stání při zdi: zadržení byli nuceni vydržet několik hodin v tzv. „stresové pozici“, která je popsána těmi, kteří ji podstoupili, jako „stání s roztaženými nohama s prsty zvednutými vysoko nad hlavou proti zdi s chodidly směřujícími dozadu“;
- b) kápě na hlavě: hlavy měli po celou dobu jejich zadržení zakryty černými či tmavomodře zbarvenými taškami;
- c) působení hluku: do výslechu byli vězni drženi v místnosti, kde byli vystaveni nepřetržitému hluku a syčícímu zvuku;
- d) deprivace spánku: zbavení spánku po celou dobu před nařízeným výslechem;
- e) odepření jídla a pití: odepírání stravy během jejich pobytu až do doby podrobení výslechu.

Tyto techniky byly předem naplánovány, použity ve vzájemné kombinaci a aplikovány nepřetržitě několik hodin. Zadrženým způsobily, ne-li skutečnou tělesnou újmu, minimálně intenzivní fyzické a duševní utrpení a zároveň vedly k akutním psychickým poruchám. Z těchto důvodů spadají tyto metody do kategorie nelidského zacházení v rámci článku 3. Zároveň se Komise a ESLP shodly na tom, že by se tyto techniky daly označit za ponižující, jelikož ve svých obětech vzbudily pocity strachu, úzkosti a méněcennosti, způsobily je ponížily a degradovaly, a velmi pravděpodobně zlomit jejich fyzickou či duševní odolnost.

Na čem se ale členové Komise a ESLP neshodly, bylo určení, zda by se těchto „pět technik výslechu“ mělo označit za mučení. V tomto případě Soud přihlíží k rozlišení pojmů mezi mučením a nelidským či ponižujícím zacházením zakotvenému v článku 3. Soud to mimo jiné zdůvodnil tím, že ačkoliv použití těchto „pěti technik výslechu“ v kombinaci a systematicky nepochybně odpovídalo nelidskému či ponižujícímu zacházení a i přesto, že jejich cílem bylo od zadržených osob získat přiznání, relevantní informace či označení hledaných osob, nezpůsobilo toto použití utrpení takové intenzity a krutosti, které Soud shledává pod pojmem mučení.⁸¹

⁸¹Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1978, Irsko proti Spojenému království, stížnost č. 5310/71, odstavec 167.

7.3 Vstup na státní území, extradice a deportace

Ačkoli odst. 4 Protokolu č. 4 Úmluvy zakazuje hromadné vyhoštění cizinců a odst. 1 Protokolu č. 7 uvádí procesní záruky v případě vyhoštění cizinců, jako např. uplatnění námitek proti takovému vyhoštění, Úmluva neobsahuje žádné ustanovení, které by vyjadřovalo obecné právo na vstup na určité území či výslovně neuvádí právo na azyl. I přesto musel ESLP v minulosti řešit velký počet případů týkajících se právě této problematiky. Jako příklad bych uvedla případ Asiáté východní Afriky proti Spojenému království, ve kterém Soud stanovil, že přijatá legislativa, která zaváděla omezení vstupu do Spojeného království z důvodu rasy, představuje zásah do jejich lidské důstojnosti a dosahuje tedy ponižujícího zacházení podle článku 3. EÚLP.⁸² Porušení tohoto článku může také nastat za těch okolností, kdy je jednotlivec vyhoštěn ze země, a tím odloučen od osoby či skupiny osob, s nimiž má úzký vztah⁸³, a to nehledě na ochranu rodinného života podle čl. 8 Úmluvy, která má ve vztahu k článku 3. subsidiární povahu, a použije se tehdy, pokud špatné zacházení nedosáhlo určité minimální úrovně závažnosti.⁸⁴ Ochrana podle čl. 8 EÚLP může být širší než ochrana pole čl. 3, jelikož soukromý život zahrnuje též fyzickou a morální integritu osoby.⁸⁵

Co se vydávání uprchlých pachatelů týče, není tento postup per se v rozporu s článkem 3. i přesto, že by tím došlo k porušení extradiční smlouvy či vnitrostátních předpisů. Není úkolem štrasburských orgánů v této souvislosti dohlížet na správnou aplikaci předpisů extradičního práva. Stejně tak není v rozporu s článkem 3. vydat osobu, která spáchala politicky motivovaný trestný čin. Pokud jde o vyhoštění, není obecně v rozporu s článkem 3. vyhostit cizince výkonem státní svrchované moci.⁸⁶ I přesto může být extradice či deportace v určitých případech předmětem porušení článku 3. EÚLP.

⁸² VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 322.

⁸³ Podrobněji viz Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 24. března 1988, *Olsson proti Švédsku*, stížnost č. 10465/83.

⁸⁴ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 323.

⁸⁵ REPÍK, B. Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*, 2004, č. 10, s. 283.

⁸⁶ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 79-80.

7.3.1 Soering proti Spojenému království

V případě Soering proti Spojenému království, jenž je jedním z nejdůležitějších případů, které ESLP rozhodl, se Soud zabýval vydáním pachatele trestného činu v souvislosti s tzv. „fenomémem celé smrti“.

Skutkový stav

Stěžovatel, německý státní příslušník Jens Soering se narodil v roce 1966. V březnu 1985 byli rodiče jeho přítelkyně, Elizabeth Haysom, brutálně zavražděni ve svém domě ve státě Virginie, Spojené státy americké (USA). V té době bylo stěžovateli 18 let. Po této události zmizeli stěžovatel se svojí přítelkyní ze státu, avšak následujícího roku byli dopadeni a zatčeni v Anglii v souvislosti s šekovým podvodem. Během výslechu se stěžovatel v souladu s předpisy přiznal k oběma vraždám a jako důvod uvedl nesouhlasný postoj rodičů své přítelkyně k jejich vztahu. V červnu 1986 obžalovala velká porota ve Virginii stěžovatele z úkladné vraždy, za niž lze podle tamních předpisů uložit trest smrti. Dne 11. srpna 1986 vláda USA požádala o vydání jak stěžovatele, tak Elizabeth Haysom na základě Smlouvy o vydávání z roku 1972 uzavřené mezi Spojeným královstvím a USA. Vláda Spojeného království zahájila proces proti stěžovateli v září 1986 a krátce nato zaslala britská ambasáda žádost americkým úřadům, v níž uvedla:

„Vzhledem k tomu, že trest smrti byl ve Velké Británii zrušen, bylo uloženo britské ambasádě požádat v souladu s podmínkami Smlouvy o vydávání o ujištění, že v případě vydání a odsouzení za zločiny, z nichž byl pan Soering obviněn a bude-li trest smrti uložen, nebude takový trest vykonán. Pokud by však z ústavních důvodů pro vládu Spojených států nebylo takovéto záruky možné poskytnout, orgány Spojeného království požadují, aby se vláda Spojených států zavázala k tomu, aby bylo příslušným orgánům doporučeno, že trest smrti by neměl být uložen nebo pokud by uložen byl, aby nebyl takový trest vykonán.“⁸⁷

Státní zástupce státu Virginie v místopřísežném prohlášení uvedl: „Tímto potvrzuji, že pokud bude Jens Soering odsouzen z trestného činu úkladné vraždy, z které je obviněn, bude na soudce v době vynesení rozsudku vznesen požadavek, že je přáním Spojeného království, aby trest smrti nebyl uložen či vykonán.“⁸⁸ I přesto však státní zástupce bude usilovat o uložení trestu smrti. Komise v tomto případě došla k závěru, že takové ujištění není dostačující i z toho důvodu, že odpovědný soudce není povinen, na základě právních předpisů státu Virginie, akceptovat

⁸⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 15.

⁸⁸ Tamtéž, odstavec 20.

požadavky vznesené mu britskou vládou a nelze rovněž předpokládat, že by bral v úvahu budoucí diplomatické vztahy těchto dvou států v návaznosti na problematiku vzájemného vydávání; proto je tu velké riziko, že stěžovatel by byl odsouzen k trestu smrti.⁸⁹

Z těchto důvodů tedy ve své stížnosti k Evropské komisi pro lidská práva ze dne 8. července 1988 stěžovatel uvedl, že bez ohledu na záruky poskytnuté mu britskou vládou, existuje možnost, že pokud bude vydán do USA, bude mu uložen trest smrti. Zejména s ohledem na „fenomén cely smrti“ by byl vystaven nelidskému a ponižujícímu zacházení a trestu, jež jsou v rozporu s článkem 3. Úmluvy.⁹⁰

Sama skutečnost aplikace trestu smrti by nebyla důvodem pro zákaz extradice, neboť systematický výklad čl. 3 (spolu s čl. 2 odst. 1 a Protokolem č. 6) takovou interpretaci vylučuje.⁹¹ Nicméně v určitých konkrétních případech by vydání uprchlého pachatele, kterému hrozí trest smrti, mohlo vyvodit porušení článku 3. Soud uvedl, že způsob, jakým je tento trest uložen nebo vykonán, osobní poměry odsouzeného jedince a nepoměr závažnosti spáchaných trestných činů, stejně jako podmínky zadržení předcházející popravě, to vše jsou příklady faktorů, které mohou mít vliv na to, že zacházení či trest uložený odsouzenému budou spadat pod článek 3. Úmluvy.⁹²

Z hlediska jednotlivých faktorů vyložených ve výše uvedeném seznamu, rozhodnutí Soudu o okolnostech v případě Soering bylo založeno na kombinaci podmínek zadržení předcházejících popravě a zároveň osobních poměrech odsouzeného. Co se týče podmínek zadržení, zásadním rozhodovacím faktorem v tomto případě bylo vystavení odsouzeného jednotlivce už výše uvedenému tzv. „fenoménu cely smrti“.⁹³ Průměrná doba mezi trestním řízením a vykonáním popravě ve státě Virginie, jež byla vykalkulována na základě sedmi předešlých případů, odpovídá šesti až osmi letům.⁹⁴ Během této doby je odsouzený podroben přísnému bezpečnostnímu režimu a podstoupen těžkému duševnímu stresu, který je způsoben čekáním na výkon tohoto trestu. Co se týče osobních poměrů, v případě Soering bylo stěžovateli

⁸⁹ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 326.

⁹⁰ HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 210.

⁹¹ ŠTURMA, Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv. Praha: Karolinum, 1994, s. 37-38.

⁹² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 104.

⁹³ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 81.

⁹⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 56.

v době spáchání trestného činu pouze osmnáct let a zároveň byly získány lékařské zprávy z oboru psychiatrie, které jako důkazy podporují názor, že odsouzený není duševně odpovědný za své činy.

Komise ve své zprávě znovu potvrdila svoji judikaturu, ze které vyplývá, že vydání či deportace jednotlivce může vyvolat otázku porušení článku 3. Úmluvy, pokud jsou tu vážné důvody domnívat se, že osoba bude vystavena v dožadujícím státě zacházení, které je v rozporu s tímto článkem.⁹⁵ Základním měřítkem odpovědnosti vydávajícího státu vyplývajícího z případu Soering je, zda tento stát přijal opatření, jejichž přímým důsledkem je vystavení jednotlivce špatnému zacházení. Důležitým faktorem při posuzování odpovědnosti Spojeného království na základě článku 3. byl i fakt, že Západní Německo tehdy také žádalo o vydání svého státního příslušníka, aby čelil obvinění z vraždy taktéž ovšem bez rizika uložení trestu smrti.⁹⁶

Na druhou stranu vláda Spojeného království tvrdila, že by článek 3. Úmluvy neměl být interpretován tak, že členský stát shledává odpovědným za jednání mimo jeho jurisdikci.⁹⁷

Komise dospěla k závěru, jak jsme uvedli výše, že vydání jednotlivce do země, kde mu hrozí uložení trestu smrti, samo o sobě nevyvolává otázku porušení článku 3. Úmluvy. Pokud bychom se zabývali způsobem a okolnostmi, za kterých by trest smrti měl být vykonán, Komise došla k názoru, že neexistuje žádný náznak, který by indikoval, že by byl soudní proces, jemuž by stěžovatel byl podroben, svévolný či nepřiměřený. ESLP stejně tak rozhodl, že Úmluva musí být vykládána jako celek, a tedy článek 3. by měl být chápán v souvislosti s ustanovením článku 2. Úmluvy. Soud však k tomu dodal, že předchozí uvedené stanovisko neznamená, že by okolnosti vztahující se k trestu smrti nikdy nemohly zapříčinit porušení článku 3. Úmluvy. To se pak odvíjí od délky zadržení předcházející výkonu trestu, věku odsouzeného či jeho duševnímu stavu.⁹⁸ Soud souhlasil s názorem Komise, že by stěžovatel nebyl ve Spojených státech amerických podroben svévolnému či nepřiměřenému soudnímu procesu. Nicméně, s ohledem na velmi dlouhou dobu strávenou v cele smrti v tak extrémních podmínkách s útrpným čekáním na

⁹⁵ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 82.

⁹⁶ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 81.

⁹⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 83.

⁹⁸ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 326-327.

výkon trestu a zároveň s přihlédnutím k věku a duševnímu stavu odsouzeného v době spáchání trestného činu, by vystavilo vydání stěžovatele do Spojených států amerických skutečnému riziku podstoupení špatnému zacházení, jež přesahuje akceptovatelnou hranici stanovenou v článku 3.⁹⁹ Proto tedy v tomto případě došel Soud k závěru, že vydání stěžovatele do Spojených států amerických by bylo porušením článku 3. EÚLP.

Otázkou však stále zůstává, zda vydání uprchlíka do jiného státu, kde by byl podroben mučení nebo jinému nelidskému zacházení či trestání, činí vydávající stát odpovědným za porušení článku 3. Úmluvy. V tomto případě se ESLP opět odvolává na Úmluvu OSN proti mučení, kde je v článku 3. stanoveno, že žádný stát, který je smluvní stranou nemůže vydat osobu jinému státu, kde existují závažné důvody se domnívat, že by ta osoba byla v nebezpečí vystavení mučení.¹⁰⁰ Fakt, že by specializovaná úmluva měla jasně stanovit konkrétní povinnosti spojené se zákazem mučení neznamena, že v zásadě podobná povinnost již není vlastní obecným ustanovením v článku 3. EÚLP. Podle názoru Soudu může tedy rozhodnutí smluvního státu vydat uprchlíka vést k otázce porušení článku 3., a tedy tento stát činit odpovědným podle této Úmluvy.¹⁰¹

Pravidlo stanovené v případě Soering se nevztahuje pouze na případy odsouzení k trestu smrti. Uplatní se také za podmínek, kdy by jednotlivci hrozilo vystavení nespravedlivému procesu či se přiměřeně aplikuje v případech méně závažných trestných činů. Dále by se mohlo jednat o formu nelidského zacházení v případech, kdy je jednotlivec vydán pro spáchání konkrétního trestného činu a je důvodné se domnívat, že dožadující stát nedodrží zásadu speciality. Nakonec by se pravidlo mělo využít u politicky motivovaných trestných činů či při odsuzování jednotlivců pro jejich politické názory. Nelidské zacházení by v tomto případě vycházelo z rizika, že jednotlivá řízení by vedla k nespravedlivému či nepřiměřenému trestu.¹⁰²

Pro budoucí rozhodovací činnost ESLP má toto rozhodnutí velký význam a to z toho důvodu, že v něm stanovil, že vlády vydávajících států mají povinnost se ujistit, pokud dojde k

⁹⁹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 111.

¹⁰⁰ Čl. 3 Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [online]. helcom.cz, [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112201>>.

¹⁰¹ VAN DIJK, P., VAN HOOFF, G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 2. vydání. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, s. 238-239.

¹⁰² HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 82.

vydání jednotlivce na základě jejich rozhodnutí, že v dožadujícím státě nebudou vystaveni mučení, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu, které zakazuje článek 3., a tím tedy rozšířil působnost EÚLP.

7.3.2 Absolutní charakter Soeringova principu (Saadi proti Itálii a Chahal proti Spojenému království)

V případech Saadi proti Itálii a Chahal proti Spojenému království potvrdil ESLP stejné závěry, ke kterým došel v případě Soering proti Spojenému království. Předně se zabýval otázkou rozsahu ujištění, která od dožadujícího státu vydávající orgán vyžaduje. Dožadující stát musí poskytnout dostatečné ujištění, že stěžovatel nebude po návratu vystaven špatnému zacházení. Jsou to např. taková ujištění, která poskytla indická vláda v případě Chahal proti Spojenému království, ve němž se uvádí, že v případě vykázání ze země bude stěžovateli, Karamjit Singh Chahalovi, poskytnuta stejná právní ochrana jako jakémukoli jinému indickému občanovi a tedy, že není důvod očekávat vystavení stěžovatele jakémukoli druhu špatného zacházení ze strany indických orgánů.¹⁰³ Tento diplomatický příslib ze strany indické vlády byl sice Soudem akceptován jako upřímný, přesto na základě spolehlivých důkazů o vyvražďování ze strany tamních policejních orgánů dospěl k závěru, že by stěžovatel, velitel separátní skupiny, byl v reálném riziku špatného zacházení v rozporu s článkem 3. Úmluvy.

V případě Saadi proti Itálii dospěl velký senát ESLP k podobnému názoru. Soud se však musel zabývat ještě stručnějším prohlášením než v případě předchozím. V případě Saadi proti Itálii se ve stručnosti jednalo o to, že byl proti stěžovateli, tuniskému státnímu příslušníkovi Nassimu Saadovi, vydán příkaz k vykázání ze země kvůli jeho aktivní podpoře fundamentalistických islamistických buněk zabývajících se mezinárodním terorismem. Tento příkaz následoval jeho propuštění z italského vězení, kde byl odsouzen k několikaletému trestu odnětí svobody. Stěžovatel tvrdil, že pokud by byl vykázán ze země a pokud by se vrátil do Tuniska, byl by podroben mučení v souvislosti s vyšetřováním a odsouzením vojenským soudem během jeho nepřítomnosti pro jeho spojení s mezinárodní teroristickou organizací. Soud následně potvrdil jeho nároky na základě spolehlivých zpráv získaných od mezinárodních organizací, které prohlašovaly, že pravidelně docházelo k mučení jednotlivců obviněných z teroristických trestných činů. V prohlášení tunická vláda pouze stručně uvedla, že tuniské zákony zaručují

¹⁰³ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. listopadu 1996, *Chahal proti Spojenému království*, stížnost č. 22414/93, odstavec 37.

věznům jejich práva a že Tunisko přistoupilo k příslušným mezinárodním smlouvám a úmluvám.¹⁰⁴ V tomto ohledu ESLP připomíná, že existence vnitrostátních právních předpisů a přistoupení k mezinárodním úmluvám, které zaručují dodržování základních práv v zásadě nejsou samy o sobě dostatečné pro zajištění adekvátní ochrany proti riziku špatného zacházení kde, jako v projednávaném případě, spolehlivé zdroje uvádějí postupy, ke kterým se uchýlí a tolerují je státní orgány, které jsou zjevně v rozporu se zásadami této Úmluvy.¹⁰⁵ Předně však ESLP dospěl k závěru, že pokud je tu skutečné riziko podstoupení špatnému zacházení, nestačí tedy pouhá možnost takového podstoupení, je povinnost státu nevydat takového jednotlivce absolutní. Není možné vykázání ze země či vydání jednotlivce odůvodňovat vlastním veřejným zájmem státu a tvrdit, že tento zájem převažuje riziko špatného zacházení bez ohledu na závažnost chování jednotlivce či spáchaného trestného činu.

Nakonec je nutné zmínit, že by se považovalo za porušení článku 3. EÚLP vydávajícího státu, pokud by hrozilo vystavení špatnému zacházení ze strany soukromých skupin nebo jednotlivců. V tomto případě by vysílající stát odpovídal na základě Soeringova principu, pokud by přijímající stát nebyl schopen poskytnout ochranu proti těmto skupinám či jednotlivcům.¹⁰⁶

7.3.3 Zákaz vyhoštění v případě D. proti Spojenému království

V tomto velmi výjimečném případě byl kritériem pro posouzení možného porušení článku 3. Úmluvy velmi závažný zdravotní stav stěžovatele.

Skutkový stav

Stěžovatel, který se narodil na ostrově Svatý Kryštof, byl ve Spojeném království v roce 1993 zadržen a v témže roce odsouzen k šesti letům vězení pro pašování drog. Po třech letech byl však na základě dobrého chování z vězení propuštěn a následně umístěn do imigrační vazby až do svého vyhoštění zpátky na ostrov Svatý Kryštof. V srpnu roku 1994, tedy během jeho uvěznění, byl stěžovatel diagnostikován HIV pozitivní a syndromem získaného selhání imunity (AIDS). V období, kdy stěžovatel čekal na vyhoštění a na vyřešení svého případu před

¹⁰⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. února 2008, *Saadi proti Itálii*, stížnost č. 37201/06, odstavec 55.

¹⁰⁵ Tamtéž, odstavec 147.

¹⁰⁶ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 88.

Štrasburským soudem, byl umístěn do hospice, jelikož se nacházel v posledním stádiu této nemoci.¹⁰⁷

Soud rozhodl, že vyhoštění stěžovatele by v tomto případě bylo porušením článku 3. EÚLP. Stanovil, že omezená kvalita života vyplývá z dostupnosti sofistikované léčby a léků, které se mu dostávají pouze ve Spojeném království. Náhlé vysazení takové péče by pro stěžovatele mělo pouze dramatické následky a urychlilo by jeho smrt.

Existuje vážné nebezpečí, že podmínky, které by ho čekaly na ostrově, by snížily již tak omezenou délku života a vystavily by stěžovatele akutnímu duševnímu a tělesnému utrpení. Soud rovněž konstatoval, že žalovaný stát převzal v roce 1994 odpovědnost za léčbu stěžovatele a který se tak stal závislým na této lékařské péči a není pochyb o tom, že je psychicky připraven na smrt v prostředí, které je mu známé a milosrdné. Nelze přímo říci, že podmínky v přijímajícím státě by samy o sobě porušovaly Úmluvu, konkrétně její článek 3., spíše samotné přemístění by jej vystavilo velkému riziku umírání za nepříjemných okolností a tato skutečnost dosahuje míry nelidského zacházení.¹⁰⁸

Soud však v této souvislosti zdůraznil, že cizinci, kteří si odpykali své tresty odnětí svobody a jsou předmětem trestu vyhoštění, se nemohou v zásadě domáhat nároku na setrvání na území jednoho smluvního státu, aby i nadále mohli těžit ze zdravotních, sociálních nebo jiných forem pomoci poskytované dotčeným státem během jejich pobytu ve vězení. Nicméně, z důvodu velmi výjimečných okolností tohoto případu a vzhledem k závažným humanitárním důvodům je třeba učinit závěr, že rozhodnout o vyhoštění stěžovatele by bylo porušením článku 3. Úmluvy.¹⁰⁹

ESLP následně řešil velký počet případů, ve kterých ale neshledal humanitární důvody dostatečně přesvědčivé k tomu, aby určil porušení článku 3. Můžeme zmínit např. případ Bensaid proti Spojenému království, ve kterém žadatel o azyl, stěžovatel Abdel Kader Bensaid, který trpěl psychotickým onemocněním - schizofrenií tvrdil, že jeho vyhoštění do Alžírka by bylo porušením článku 3. EÚLP, jelikož by se mu nedostalo adekvátní lékařské péče. Tento argument byl však zamítnut, jelikož neexistuje dostatek důkazů, že by byl článek 3. porušen.¹¹⁰ Konkrétně Soud uvedl, že projednávaný případ neodhaluje výjimečné okolnosti podobné těm v případě D.

¹⁰⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 2. května 1997, *D. proti Spojenému království*, stížnost č. 30240/96.

¹⁰⁸ Tamtéž, odstavec 53.

¹⁰⁹ Tamtéž, odstavec 54.

¹¹⁰ ENGLISH, Rosalind. *Bensaid v. United kingdom* [online]. 1cor.com, [cit. 31. května 2012]. Dostupné na <http://www.1cor.com/1315/?form_1155.replyids=556>.

proti Spojenému království. V případě vydání stěžovatele zpátky do Alžírsko, je zde možné riziko špatného zacházení, představující porušení článku 3., daleko méně pravděpodobné než bylo právě v případě D. proti Spojenému království.¹¹¹

Nakonec bych v této kapitole ještě zmínila případ N. proti Spojenému království. Soud se zabýval stížností ugandské občanky, která měla být vydána zpět do Ugandy a její žádost o azyl byla zamítnuta. Stěžovatelce, u níž bylo diagnostikováno onemocnění AIDS, byla poskytnuta náležitá a bezplatná lékařská pomoc během pobytu na území Spojeného království. Pokud by byla vydána zpátky do Ugandy, lékařská pomoc by byla sice dostupná, stěžovatelka by si ji však nemohla dovolit a zároveň je taková pomoc v oblasti ze které pochází omezená. I přesto, že návratem by byla ovlivněna délka jejího života, Soud dospěl k závěru, že proti případu D. proti Spojenému království, stěžovatelka není ještě nemocná kriticky a nedá se tedy označit za velmi výjimečný případ a proto nedošlo k porušení článku 3. EÚLP.¹¹²

¹¹¹ Podrobněji viz Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 6. května 2001, *Bensaid proti Spojenému království*, stížnost č. 44599/98.

¹¹² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. května 2008, *N. proti Spojenému království*, stížnost č. 26565/05.

8 Ponižující zacházení a místa kde k němu dochází

Výše jsme uvedli hlavní znaky chování, které se dá označit za ponižující. Je to takové jednání, které vyvolává v oběti pocity úzkosti, strachu či méněcennosti a je schopné ji potupit či degradovat. I přesto, že pojmy ponižující zacházení a nelidské zacházení se často překrývají, u ponižujícího zacházení je kladen spíše důraz na znehodnocení či pokoření lidské důstojnosti, než aby se jednalo o fyzické či mentální utrpení.

Ponižující zacházení nebo trestání má širší definici než zacházení nelidské a co se dá označit jako ponižující, se může odvíjet od konkrétních vlastností dané osoby. Aby zacházení bylo považováno za ponižující, musí ostatní lidé, kteří jsou charakterizováni stejnými vlastnostmi, považovat takové jednání taktéž za ponižující.¹¹³

8.1 Podmínky ve vazbě a zacházení se zadrženými osobami

Podmínky zadržení či zacházení s jednotlivci v zadržovacích centrech mohou dosahovat buď úrovně zacházení nelidského či ponižujícího. Určení, k jakému špatnému zacházení došlo, může záviset na okolnostech jednotlivého případu a dosaženého utrpení. Je však ustálenou praxí EŠLP posledních let posuzovat jednání v zařízeních, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody či ochranná nebo ústavní výchova, anebo ochranné léčení za jednání spíše ponižující než nelidské. V podmínkách detence je dolní práh závažnosti zacházení, které už zakládá důvod pro jeho klasifikaci přinejmenším jako ponižující podle čl. 3 EÚLP, relativně nízký. Mluví se o presumpci závažnosti zacházení v této situaci.¹¹⁴

Soud opakovaně zdůraznil, že utrpení a způsobené ponížení musí v každém případě jít nad rámec nevyhnutelného stupně utrpení či ponížení spojeného s danou formou legitimního zacházení či trestání. Opatření zbavující jednotlivce svobody mohou často této úrovně dosáhnout. Přesto nelze říci, že samotný výkon vazby nastoluje otázku porušení článku 3. Úmluvy. Stejně tak nemůže být tento článek vykládán tak, že stanovuje obecnou povinnost propuštění zadrženého ze zdravotních důvodů či jeho umístění do civilní nemocnice za účelem provedení určitého druhu léčby. Nicméně v souladu s tímto článkem musí stát zajistit, aby osoba byla zadržena v

¹¹³ SMITH, Louise. *Freedom of torture, inhuman or degrading treatment [online]*. abouthumanrights.co.uk, 30. srpna 2010 [cit. 31. května 2012]. Dostupné na < <http://www.abouthumanrights.co.uk/freedom-from-torture-inhuman-degrading-treatment.html>>.

¹¹⁴ REPÍK, B. Lidská práva a závažné formy kriminality. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 10, s. 286.

podmínkách, které jsou odpovídající s ohledem na lidskou důstojnost, že způsoby a metody provedení opatření ho nevystavují utrpení či strádání takové intenzity, které převyšuje nevyhnutelnou úroveň utrpení, jež je s výkonem vazby neodmyslitelně spjata a že, vzhledem k praktickým požadavkům odnětí svobody, jsou jeho zdraví a blahobyt dostatečně zajištěny mimo jiné poskytnutím potřebné lékařské pomoci.¹¹⁵

V souvislosti s uvězněním a zadržením je vhodné ještě zmínit názor, ke kterému došel Soud v tzv. *Week case*, v němž stanovil, že uložení doživotního trestu samo o sobě není porušením článku 3. Mimoto Komise v případě *Kotälla* proti Nizozemsku uvedla, že článek 3. nesmí být vykládán tak, že by vyžadoval u jednotlivců, kteří si na základě zákona odpykávají trest odnětí svobody na doživotí, aby tento trest byl znovu vnitrostátním orgánem, tedy soudem, zvážen v návaznosti na jeho prominutí či ukončení.¹¹⁶

Nakonec bych uvedla případ *Price* proti Spojenému království, v němž Soud došel k závěru, že stát musí zajistit, aby podmínky pro zadržené vyhovovaly osobám zdravotně postiženým. V tomto případě se jednalo o postiženou Adele Ursulu Price, která měla defekt obou končetin v důsledku užívání později zakázané drogy Thalidomide. Soudce vnitrostátního soudu ji nařídil sedmidenní pobyt ve vězení za pohrdání soudem, aniž by zjistil, zda vězení splňuje požadavky pro umístění osob se zdravotním postižením.¹¹⁷

8.1.1 Případ Kalashnikov proti Rusku

Při posuzování podmínek bere Soud v úvahu jejich kumulativní účinek stejně jako konkrétní tvrzení stěžovatele. Dále přihlíží k délce doby, po kterou tyto podmínky přetrvávaly. Oba tyto faktory byly relevantní v případě Kalashnikov proti Rusku.¹¹⁸

Skutkový stav

Stěžovatel, Valeriy Yermilovich Kalashnikov, se narodil v roce 1955 a žil v Rusku. Dne 8. února 1995 bylo proti němu zahájeno trestní stíhání a v červnu téhož roku byl vzat do vazby a 3. srpna 1999 byl odsouzen pro zpronevěru a odsouzen k trestu odnětí svobody. Během svého

¹¹⁵ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 26. října 2000, *Kudla proti Polsku*, stížnost č. 30210/96, odstavec 94.

¹¹⁶ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 317.

¹¹⁷ MOWBRAY, Alastair. *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press. 2007, s. 224.

¹¹⁸ HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 82.

pobytu jak v zadržovacím zařízení, kde strávil čtyři roky, tak ve věznicí, kam byl stěžovatel poslán na několik měsíců, než byl převezen zpět do zadržovacího zařízení, zažil takové podmínky, které porušují článek 3. EÚLP.

Stěžovatel uvádí, že byl zadržován v cele o velikosti pouhých 17 m² kde bylo umístěno 8 poschod'ových postelí pro 24 vězňů. Pouze výjimečně tento počet přechodně klesl. Vězni se museli střídat ve spaní, neboť na 3 vězně připadalo jedno lůžko. Bylo téměř nemožné spát, jelikož byla neustále zapnutá televize a během dne panoval v cele velký zmatek. Světlo zůstávalo po celou dobu rozsvícené, záchodová mísa umístěná v rohu buňky nenabízela žádné soukromí a byla připevněna pouze půl metru nad podlahou, zatímco oddělující přepážka byla vysoká pouze 1,1 metru. Proto osoba, která používala toaletu, byla viditelná jak spoluvězni, tak vězeňskou službou, která vězně sledovala otvorem ve dveřích. Vězni museli jíst jídlo u jídelního stolu, který byl vzdálen pouhý metr od toalety. Jídla byla velmi nekvalitní. Stěžovatelova cela byla zamořena škůdci a po dobu zadržení nebyla ani jednou vyčištěna. Následkem toho stěžovatel onemocněl kožními nemocemi, nakazil se plísnovými infekcemi a také ztratil nehty, jak na nohou tak na rukou.¹¹⁹

Na základě poskytnutých informací a důkazů Soud připouští, že v projednávané věci nic nenasvědčuje tomu, že by ponížení stěžovatele bylo v tomto případě záměrné. Nicméně i když otázka, zda cílem špatného zacházení bylo ponížit nebo znehodnotit oběť je faktorem, který je třeba vzít v úvahu, nemůže absence takového účelu vyloučit porušení článku 3. Úmluvy. Dále se Soud domnívá, že podmínky vazby, které stěžovatel musel snášet cca 4 roky a 10 měsíců, mu musely způsobit značné psychické utrpení, snížit jeho lidskou důstojnost a vyvolat v něm takové pocity, které měly za následek jeho ponížení a znehodnocení.¹²⁰

S ohledem na výše uvedené je třeba konstatovat, že Soud považuje podmínky zadržení, konkrétně přeplněné a zdravotně závadné životní prostředí a jeho negativní vliv na stěžovatelovo zdraví a pohodu v kombinaci s délkou doby, během které byl za takových podmínek zadržován, za ponižující zacházení. V souladu s tím došlo k porušení článku 3. EÚLP.¹²¹

¹¹⁹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. října 2002, *Kalashnikov proti Rusku*, stížnost č. 47095/99.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž, odstavec 102.

8.2 Samovazba na základě komparace případů Ilascu a Ramirez Sanchez proti Francii

V případech, ve kterých byla vznesena otázka, zda samovazba zadrženého představuje nelidské zacházení, Komise zastávala názor, že takové uvěznění je v podstatě nežádoucí. Zvláště když vězeň byl ve vazbě a mohlo by být takové uvěznění odůvodněno pouze z výjimečných důvodů. Co se týče nelidského či ponižujícího zacházení je třeba vzít v úvahu okolnosti konkrétního případu včetně s tím souvisejících podmínek, jako jsou např. přísnost takového opatření, jeho trvání, cíl a dopad na dotčené osoby. Dále je nutné zodpovědět otázku, jestli byl zadrženému ponechán alespoň minimální kontakt s okolím.¹²²

Samovazba sama o sobě není porušením článku 3. Úmluvy. Přesto byl Soud nucen řešit závažný případ tak špatného zacházení, které by se dalo označit za mučení. Bylo to v případě Ilascu. Stěžovatel, Ilie Ilascu, byl zadržován osm let ve velmi striktní izolaci předcházející zrušení trestu smrti, který mu byl uložen za teroristické trestné činy. Stěžovatel neměl žádný kontakt s ostatními vězni, žádné zprávy zvenčí, jelikož mu nebylo umožněno odesílat a přijímat poštu, neměl právo spojit se se svým právníkem a nebyly mu povoleny rodinné návštěvy. Cela, ve které pobýval, nebyla ani v náročných zimních podmínkách vytápěná a neměl žádný přirozený zdroj světla ani ventilaci. Z důkazů dále vyplývá, že pan Ilascu trpěl nedostatkem jídla, což mělo být určitou formou trestu, a pokud nějaké jídlo dostal, nebylo pro lidskou spotřebu vhodné. Sprchovat se mohl pouze velmi výjimečně, často musel na sprchu čekat několik měsíců. Soud v tomto případě musel dojít k neoddiskutovatelnému závěru, že stěžovateli uložený trest smrti, spolu s podmínkami zadržení a s celkovým zacházením, které v samovazbě zažil, byly zvláště závažné a kruté a musí být považovány za akty mučení ve smyslu článku 3. Úmluvy.¹²³ V tomto případě nelze než souhlasit s rozhodnutím, které ESLP v této věci učinil.

Podobný případ, ovšem s naprosto odlišným koncem, řešil Soud v roce 2000, kdy se mu do rukou dostala stížnost proslulého mezinárodního teroristy přezdívaného Carlos či Šakal, vlastním jménem Iljič Ramirez Sánchez. V této kauze měl však stěžovatel v samovazbě, ve které strávil osm let, naprosto odlišné podmínky než v případě Ilascu. Přestože byl stěžovatel izolován od ostatních spoluvězňů, byl mu umožněn přístup k médiím, k jeho právnímu zástupci, ba mu

¹²² VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 318.

¹²³ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 8. července 2004, *Ilascu a ostatní proti Moldavsku a Rusku*, stížnost č. 48787/99, odstavec 440.

byly dokonce povoleny návštěvy kněze nebo členů jeho rodiny. Jeho manželka ho během doby strávené v samovazbě navštívila 640krát. Důvodem separace stěžovatele od ostatních vězňů bylo zajištění bezpečnosti a zachování vnitřního pořádku ve věznici. Soud, podle mého názoru, správně konstatoval, že cela, ve které stěžovatel přebýval, byla dostatečně velká, byla vybavena postelí, stolem, židlí, oknem, které mu dodávalo přirozené světlo a byla sociálně zařízena. Kromě toho měl stěžovatel k dispozici knihy, noviny, světlo na čtení a televizor. Měl přístup jak na dvůr, kde mohl trávit dvě hodiny každý den, tak do tréninkové místnosti, ve které mohl cvičit hodinu denně. Soud došel k závěru, že podmínky, ve kterých stěžovatel přebýval, jsou řádné a vyhovující. Následně tedy neshledal, že by došlo k špatnému zacházení a tedy ani k porušení článku 3. EÚLP.¹²⁴

8.3 Diskriminace a ponižující zacházení (Kypr proti Turecku)

O diskriminaci v souvislosti s článkem 3. EÚLP jsem se již zmínila v případě Asiatické východní Afriky proti Spojenému království, v němž Soud stanovil, že přijatá legislativa, která zavedla omezení vstupu do Spojeného království z rasových důvodů, představuje zásah do lidské důstojnosti a dosahuje tedy stupně ponižujícího zacházení podle článku 3. EÚLP.¹²⁵ Z tohoto rozhodnutí tedy vyplývá, že autoři Úmluvy brali v úvahu jako určitou formu ponižujícího zacházení, jež je v rozporu s ustanoveními Úmluvy také antisemitismus. Že diskriminace dosahuje hranice špatného zacházení, které je v rozporu s Evropskou úmluvou, potvrdil Soud v případě Kypr proti Turecku. V tomto rozhodnutí z 10. května 2001 Soud připomněl názor Komise právě z výše uvedeného případu a konstatoval, že, co se týče obvinění z rasové diskriminace, musí být brán zvláštní zřetel na to, že diskriminace založená na rasových předsudcích a veřejném vyčlenění skupiny osob a zvláštním rasově diferencovaném přístupu k nim, může za určitých okolností urážet lidskou důstojnost. Podle názoru Komise by rozdílné zacházení se skupinami osob na základě rasových odlišností mohlo představovat ponižující zacházení.¹²⁶

¹²⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 4. července 2006, *Ramirez Sanchez proti Francii*, stížnost č. 59450/00.

¹²⁵ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 322.

¹²⁶ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. května 2001, *Kypr proti Turecku*, stížnost č. 25781/94, odstavec 306.

8.4 Psychiatrické nemocnice (Herczegfalvy proti Rakousku)

Ke špatnému zacházení samozřejmě nedochází pouze v zadržovacích centrech, vazebních a ostatních věznicích. Příkladem toho může být právě případ Herczegfalvy proti Rakousku. V něm bylo důležité zejména posoudit, zda zacházení nebo trestání je neslučitelné s normami článku 3. Zvláště je třeba vzít v úvahu zranitelnost těchto osob a jejich snížené schopnosti. V řízení proti Rakousku z roku 1983 si Istvan Herczegfalvy stěžoval na to, že léčba, která mu byla předepsána, odporovala článku 3. Úmluvy. Ve své stížnosti stěžovatel uvedl, že mu bylo násilně podáváno jídlo a léky, byl izolován od ostatních a připoután k bezpečnostní posteli. Ačkoli má Komise za to, že způsob, jakým byla léčba podávána, není v souladu s požadavky článku 3., Soud s tímto závěrem nesouhlasil.¹²⁷ Přestože uznal, že pozice méněcennosti a bezmocnosti, která je pro pacienty v psychiatrických nemocnicích typická a vyžaduje zvýšenou obezřetnost při hodnocení dodržování Úmluvy, přehodnotil úsudek Komise. Soud sice vyjádřil své znepokojení nad délkou doby, po kterou byla nasazena pouta a použita bezpečnostní postel, ale důkazy, které mu byly předloženy, posoudil jako nedostatečné, aby postup nemocnice mohl být označen za neodůvodněný. Z tohoto důvodu tedy Soud neshledal porušení článku 3. EÚLP.¹²⁸

Jinak však Soud rozhodl v případě Nevmerzhitsky proti Ukrajině v roce 2005. Ten se od toho předchozího liší v tom, že stěžovatel Yevgen Ivanovych Nevmerzhitsky držel hladovku. Soud v předchozím případě konstatoval, že nedošlo k porušení Úmluvy, přestože docházelo k nucenému krmení zadržovaného. V případě Nevmerzhitsky však shledal porušení článku 3., neboť k násilnému krmení stěžovatele docházelo bez lékařského odůvodnění, byť za použití zařízení v souladu s vyhláškou, avšak stěžovatelem odmítáno. Toto jednání je tak závažného charakteru, že se dá označit za mučení a za porušení článku 3. Úmluvy.¹²⁹

¹²⁷ REIDY, Aisling. *The prohibition of torture: A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*. [online]. echr.coe.int, 2003 [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>.

¹²⁸ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 24. září 1992, *Herczegfalvy proti Rakousku*, stížnost č. 10533/83, odstavec 83.

¹²⁹ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 12. října 2005, *Nevmerzhitsky proti Ukrajině*, stížnost č. 54825/00, odstavec 98.

9 Nelidské a ponižující tresty

ESLP ve své judikatuře většinou nerozlišuje mezi pojmy nelidské zacházení a nelidské trestání. Pokud Soud dojde k závěru, že docházelo ke špatnému zacházení, které vyústilo v uložení trestu odporujícímu Úmluvě, ve svém výroku pouze stanoví, zda se jednalo o nelidské zacházení a zároveň o trestání.

Ponižující trestání definoval ESLP v případě Tyrer proti Spojenému království následovně:

Bylo by absurdní tvrdit, že jakýkoli trest uložený soudem na základě zákona, který v sobě současně zahrnuje určitou obecnou formu ponížení, dosahuje právě takové úrovně ponížení, které článek 3. Úmluvy zakazuje. Je třeba zavést další kritéria, která by tento pojem dále rozvinula. Článek 3., jenž výslovně zakazuje nelidské a ponižující trestání však naznačuje, že je rozdíl mezi trestem zakázaným Úmluvou a trestem obecně uloženým.¹³⁰

Dále k tomu Soud uvedl, aby mohl být trest považován za ponižující a uložen v rozporu s článkem 3., musí ponížení či znehodnocení dosáhnout určitého stupně a musí v každém případě přesahovat obecnou formu ponížení, uvedenou v předchozím odstavci. Posouzení povahy věci je relativní: záleží na všech okolnostech případu a zejména na povaze samotného trestu, způsobu a metodě jeho výkonu.¹³¹

Stížnost v případě Tyrer proti Spojenému království se týkala trestu bití za některé trestné činy definované zákonem, které byly aplikovány na ostrově Man na chlapce ve věku od deseti do sedmnácti let. Tehdy patnáctiletý Antony Tyrer, britský státní příslušník, byl soudem pro mladistvé odsouzen ke třem ranám rákoskou za zranění staršího spolužáka. Rozsudek byl vykonán téhož dne na policejní stanici za přítomnosti jeho otce a lékaře. Stěžovatel musel spustit kalhoty a slipy a ohnout se přes stůl.¹³²

Soud dospěl ve shodě s Komisí k závěru, že takový trest nepředstavuje mučení či nelidské zacházení. Zkoumal však, zda trest nemá být považován za ponižující, vycházejíce z předpokladu, že každý trest v sobě určitý stupeň ponížení zahrnuje. Soud však za vymezující

¹³⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. dubna 1978, *Tyrer proti Spojenému království*, stížnost č. 5856/72, odstavec 30.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 209.

prvek ponižujícího zacházení považuje míru takového ponížení, kterou pak musí posuzovat podle okolností každého jednotlivého případu, jak už bylo popsáno výše.¹³³

Soud v rozhodnutí *Tyrer* uvedl, že samotná povaha nařízených tělesných trestů je taková, že jedna lidská bytost způsobuje fyzické násilí jiné lidské bytosti. Navíc by se takové jednání dalo označit za institucionalizované násilí, které v tomto případě představuje násilí povolené zákonem, nařízené soudními orgány státu a prováděné policejními orgány státu. K tomu konstatoval, přestože veřejnost může být důležitým faktorem při posouzení, zda takové trestání bylo ponižující v rozporu s článkem 3., Soud však absenci veřejnosti v tomto případě nepovažuje za rozhodující, jelikož nevylučuje, že stěžovatel se mohl cítit ponížen pouze ve vlastních očích. Stěžovatel sice neutrpěl žádné dlouhotrvající následky, jeho trest - jehož prostřednictvím s ním bylo zacházeno jako s objektem v moci úřadů - představoval útok na cíl, který je hlavním principem článku 3. - tedy chránit důstojnost člověka a jeho fyzickou integritu. Nelze ani vyloučit, že trest mohl mít negativní psychologický efekt.¹³⁴

Soud konstatoval, že stěžovatel byl podroben trestu, v němž prvek ponížení dosáhl úrovně, která je vlastní pojmu ponižující trestání. Potupa, že trest byl vykonán na holém pozadí zhoršuje do jisté míry ponižující charakter trestu, ale nebyla jediným rozhodujícím faktorem. Z těchto důvodů soud dospěl k závěru, že soudem stěžovateli uložený tělesný trest odpovídá ponižujícímu trestu ve smyslu čl. 3 Úmluvy.¹³⁵

¹³³ VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998, s. 310-311.

¹³⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. dubna 1978, *Tyrer proti Spojenému království*, stížnost č. 5856/72, odstavec 33.

¹³⁵ Tamtéž, odstavec 35.

10 Závěr

Tato práce se v úvodě věnuje stručnému vymezení Štrasburského systému ochrany lidských práv a úpravě zákazu mučení v mezinárodněprávních dokumentech univerzální povahy, jako jsou Všeobecná deklarace lidských práv či Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení.

Podstatná část práce je však věnována zákazu mučení, nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestání upravenému v článku 3. EÚLP. Postupně dochází k vymezení těchto jednotlivých pojmů a to na základě velmi bohaté judikatury ESLP. Nejprve se studie zaměřuje na absolutní charakter práva stanoveného v článku 3. Úmluvy a na tzv. minimální úroveň závažnosti špatného zacházení, která je vyžadována pro porušení tohoto článku. Poté je přistoupeno k interpretaci a komparaci jednotlivých forem špatného zacházení. Kapitola zabývající se mučením je rozdělena do čtyř částí. Takové rozdělení bylo koncipováno na základě nejvýznamnější judikatury, která v průběhu let definovala tuto nejzávažnější formu špatného zacházení.

Štrasburské orgány ve své rozhodovací praxi sice nestanovily přesný rozdíl mezi pojmy nelidské a ponižující zacházení, přesto se tato práce snaží toto odlišení nabídnout a to z toho důvodu, že Soud u některých rozhodnutí nepovažuje jednání za nelidské v rozporu s čl. 3. Úmluvy, nýbrž rozpor s tímto článkem shledává v jednání ponižujícím.

Podobně jako tomu bylo u nejzávažnější formy špatného zacházení, definuje tato práce nelidské zacházení pomocí judikatury a často si odporujících se závěrů Komise, ESLP a vnitrostátních soudů či orgánů, na což je v práci v těchto případech kladen důraz. Cílem bylo nabídnout různé alternativy rozhodnutí a vytvořit si vlastní názor na řešený problém a popř. vyjádřit nesouhlas se závěry Soudu či Komise. V této kapitole je dále věnován velký prostor případu Soering proti Spojenému království v souvislosti s problematikou extradice. Jedná se o jeden z nejdůležitějších případů, kterými se Soud v minulosti zabýval, a tak mu je věnována náležitá pozornost.

Kapitola zabývající se ponižujícím zacházením je rozčleněna na čtyři části podle míst, kde k takovému jednání nejčastěji dochází. Formy ponižujícího zacházení jsou opět ilustrovány na jednotlivých případech. Nakonec nesmí být opomenuto nelidské či ponižující trestání, i když ho Soud často zařazuje pod nelidské či ponižující zacházení a rozhoduje ve vzájemné souvislosti.

Cílem této práce bylo nabídnout ucelenější a hlavně podrobnější zpracování daného tématu. Mimo jiné bylo také účelem přiblížit rozhodovací činnost ESLP a upozornit na rozporné názory Komise a Soudu v souvislosti se zákazem mučení, nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu.

11 Bibliografie

Monografie

ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 840 s.

DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha: Linde Praha. 2007. 439 s.

DUTERTRE, Gilles. *Key case-law extracts - European Court of Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. 427 s.

FLEGL, Vladimír. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck 1998. 325 s.

HARRIS, David a kol. *Law of the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press, 2009. 1050 s.

HERCZEG, Jiří. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. 459 s.

MOWBRAY, Alastair. *Cases and Materials on the European Convention on Human Rights*. New York: Oxford University Press. 2007. 1058 s.

POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 560 s.

STEINER, J. Henry, ALSTON, Philip. *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. New York: Oxford University Press Inc. 1996. 1, 536 s.

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 2010. 184 s.

ŠTURMA, Pavel. *Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv*. Praha: Karolinum, 1994. 130 s.

VAN DIJK, P. a kol. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 3. vydání. Haag: Kluwer Law International, 1998. 850 s.

VAN DIJK, P., VAN HOOFF, G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 2. vydání. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990. 657 s.

Internetové zdroje

BONČKOVÁ, Helena. *Gäfgen proti Německu* [online]. iips.cz, 2010 [cit. 8. dubna 2012]. Dostupné na <<http://www.iips.cz/data/files/Centrum%20LP/bulletin%20LP/Vol.%20II/bulletin-LP-II-6.pdf>>.

ENGLISH, Rosalind. *Bensaid v. United kingdom* [online]. 1cor.com, [cit. 31. května 2012]. Dostupné na <http://www.1cor.com/1315/?form_1155.replyids=556>.

MATĚJČKOVÁ, Tereza. *Mučit, nebo nemučit?* [online]. m.ceskapozice.cz, 28. 12. 2011 [cit. 3. května 2012]. Dostupné na <<http://m.ceskapozice.cz/magazin/recenze/mucit-nebo-nemucit?page=0,1>>.

REIDY, Aisling. *The prohibition of torture: A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*. [online]. echr.coe.int, 2003 [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>.

SMITH, Louise. *Freedom of torture, inhuman or degrading treatment* [online]. abouthumanrights.co.uk, 30. srpna 2010 [cit. 31. května 2012]. Dostupné na <<http://www.abouthumanrights.co.uk/freedom-from-torture-inhuman-degrading-treatment.html>>.

Úmluvy

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod ve znění Protokolů č. 11 a 14 [online]. echr.coe.int, [cit. 14. dubna 2012]. Dostupné na <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf>.

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání [online]. helcom.cz, [cit. 15. dubna 2012]. Dostupné na <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2004112201>>.

Články

HERCZEG, Jiří. Zákaz mučení a jeho relativizace v boji proti terorizmu. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 7, s. 203.

REPÍK, Bohumil. Lidská práva a závažné formy kriminality. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 10, s. 286.

REPÍK, Bohumil. Ochrana lidské důstojnosti v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (se zvláštním zřetelem k ochraně před policejním násilím). *Trestněprávní revue*, 2004, č. 10, s. 283.

Judikatura

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 1. června 2010, *Gäfgen proti Německu*, stížnost č. 22978/05, odstavec 56.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. ledna 1978, *Irsko proti Spojenému království*, stížnost č. 5310/71, odstavec 12.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 18. prosince 1996, *Aksoy proti Turecku*, stížnost č. 21987/93, odstavec 14.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. července 1999, *Selmouni proti Francii*, stížnost č. 25803/94, odstavec 26.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 25. září 1997, *Aydin proti Turecku*, stížnost č. 23178/94, odstavec 20.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. června 2000, *Ilhan proti Turecku*, stížnost č. 22277/93, odstavce 86 a 87.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 26. října 2000, *Kudla proti Polsku*, stížnost č. 30210/96, odstavec 92.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 4. prosince 1995, *Ribitsch proti Rakousku*, stížnost č. 18896/91, odstavec 38.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 7. července 1989, *Soering proti Spojenému království*, stížnost č. 14038/88, odstavec 15.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 15. listopadu 1996, *Chahal proti Spojenému království*, stížnost č. 22414/93, odstavec 37.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. února 2008, *Saadi proti Itálii*, stížnost č. 37201/06, odstavec 55.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 2. května 1997, *D. proti Spojenému království*, stížnost č. 30240/96.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. května 2008, případ *N. proti Spojenému království*, stížnost č. 26565/05.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 6. května 2001, případ *Bensaid proti Spojenému království*, stížnost č. 44599/98.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 24. března 1988, *Olsson proti Švédsku*, stížnost č. 10465/83.

Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. května 2008, *případ N. proti Spojenému království*, stížnost č. 26565/05.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 15. října 2002, *Kalashnikov proti Rusku*, stížnost č. 47095/99.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 8. července 2004, *Ilascu a ostatní proti Moldavsku a Rusku*, stížnost č. 48787/99, odstavec 440.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 4. července 2006, *Ramirez Sanchez proti Francii*, stížnost č. 59450/00.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 10. května 2001, *Kypr proti Turecku*, stížnost č. 25781/94, odstavec 306.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 24. září 1992, *Herczegfalvy proti Rakousku*, stížnost č. 10533/83, odstavec 83.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 12. října 2005, *Nevmerzhitsky proti Ukrajině*, stížnost č. 54825/00, odstavec 98.

Evropský soud pro lidská práva. Rozsudek ze dne 25. dubna 1978, *Tyler proti Spojenému království*, stížnost č. 5856/72, odstavec 30.

12 Abstrakt

12.1 Abstrakt

Diplomová práce pojednává o zákazu mučení nebo podrobování nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Po stručném představení evropské regionální ochrany lidských práv pomocí tzv. Štrasburského mechanismu a vymezení mezinárodněprávního zakotvení zákazu mučení v dokumentech univerzální povahy, se studie zaměřuje na definici jednotlivých pojmů uvedených v článku 3. Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, tedy mučení, nelidské či ponižující zacházení a trestání, a zároveň nabízí jejich vzájemné rozlišení. Podkladem pro to byla bohatá judikatura Soudu, díky níž se práce pokouší přiblížit výklad článku 3. Úmluvy, a tudíž byla této judikatuře věnována značná pozornost.

12.2 Abstract

The thesis deals with the prohibition of torture or inhuman or degrading treatment or punishment in the case-law of the European Court of Human Rights. After a brief introduction of the European regional protection of human rights by so called Strasbourg mechanism and definition of prohibition of torture in the international human rights documents, the study focuses on the definition of the terms listed in Article 3 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, i.e. torture, inhuman or degrading treatment and punishment, while offering their mutual resolution. The basis for this was a rich jurisprudence of the Court by which the dissertation tries to approach the interpretation of Article 3 of the Convention and therefore this jurisprudence has been given considerable attention.

13 Seznam klíčových slov

Klíčová slova

Evropský soud pro lidská práva, Rada Evropy, Komise, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, špatné zacházení, mučení, nelidské zacházení, ponižující zacházení, nelidské tresty, ponižující tresty, minimální úroveň závažnosti, fyzické napadení, pět technik výslechu, palestinské zavěšení, vazba, zadržení, samovazba, extradice, deportace, psychiatrické nemocnice, diskriminace.

Key words

European Court of Human Rights, Council of Europe, Commission, European Convention on Human Rights, ill-treatment, torture, inhuman treatment, degrading treatment, inhuman punishment, degrading punishment, minimum level of severity, assault, five techniques, Palestinian hanging, custody, detention, solitary confinement, extradition, deportation, psychiatric hospitals, discrimination.